

Detailhandelen og Varepriserne.

Af

Dr. Will. Scharling.

Det er et ret ejendommeligt Fænomen ved den i saa mange Henseender mærkelige økonomiske Situation, hvori vi for Øjeblikket befinde os, at, medens Producenter og Handlende enstemmigt — og med Føje — i høje Toner klage over det igennem en Aarrække fortsatte og særlig i det sidste Par Aar betydelige almindelige Prisfald, saa ere paa den anden Side Konsumenterne enige om, at de have mærket forbavsende lidt til dette store Prisfald og aldeles ikke kunne erkende, at Livet er bleven væsentlig billigere end før. Det skulde jo dog synes, at naar det fra saa godt som alle Sider erkendes, at Guldets Værdi, o: Købeevne er steget*), — naar engelske Prisberegninger (Economist og Hansard) gaa ud paa, at der for de vigtigste Varesorters Vedkommende er et gennemsnitligt Prisfald fra 1873—74 til 1884—85 af ca. 20—25 pCt. og naar selv en Forf. som

*) En Undtagelse i saa Henseende synes Dr. H. Forssell at være i den sidste Del af sin interessante Afhandling om »Guldbristen og de låga Varepriser« i Nordisk Tidsskrift (Letterstedts), som jeg senere skal nærmere berøre.

Detailhandelen og Varepriserne.

Af

Dr. Will. Scharling.

Det er et ret ejendommeligt Fænomen ved den i saa mange Henseender mærkelige økonomiske Situation, hvori vi for Øjeblikket befinde os, at, medens Producenter og Handlende enstemmigt — og med Føje — i høje Toner klage over det igennem en Aarrække fortsatte og særlig i det sidste Par Aar betydelige almindelige Prisfald, saa ere paa den anden Side Konsumenterne enige om, at de have mærket forbavsende lidt til dette store Prisfald og aldeles ikke kunne erkende, at Livet er bleven væsentlig billigere end før. Det skulde jo dog synes, at naar det fra saa godt som alle Sider erkendes, at Guldets Værdi, o: Købeevne er steget*), — naar engelske Prisberegninger (Economist og Hansard) gaa ud paa, at der for de vigtigste Varesorters Vedkommende er et gennemsnitligt Prisfald fra 1873—74 til 1884—85 af ca. 20—25 pCt. og naar selv en Forf. som

*) En Undtagelse i saa Henseende synes Dr. H. Forssell at være i den sidste Del af sin interessante Afhandling om »Guldbristen og de låga Varepriser» i Nordisk Tidsskrift (Letterstedts), som jeg senere skal nærmere berøre.

Soetbeer, der ikke er tilbøjelig til at tilkende Guldets en forøget Købeevne, konstaterer et Prisfald for Aarene 1881—84 (tagne under ét) i Sammenligning imod 1871—75 af ca. 10 pCt. (fra 132,₉₀ til 119,₄₉), hvorved maa bemærkes, at Gennemsnittet af Aarene 1881—84 er højere end Priserne i 1884—85, da det er notorisk, at det netop er i Løbet af Aarene 1881—84 og da særlig fra Begyndelsen af 1884 af, at et betydeligere Prisfald har fundet Sted, — saa maatte der være indtraadt en væsentlig Forbedring i de Klassers Kaar, hvis Pengeindtægt ikke er bleven formindsket i dette Tidsrum, og da fornemmelig for »Folk med faste Indtægter«, blandt hvilke atter Embedsmændene indtage den første Plads. Thi selv »Rentiers« ville, naar de ikke netop have anbragt deres Kapital udelukkende i faste Prioriteter eller Sparekasser, dog i alt Fald for en Del gennem formindsket Aktieudbytte, Rentekonverteringer o. desl. have faaet ringere Indtægt end før, medens Arbejderne, selv hvor Arbejdslønnen ikke er bleven nedsat, dog for en stor Del have i alt Fald en mindre sikker Indtægt end før og i mange Tilfælde en kortere Arbejdstid med deraf følgende Afgang i Indtægten. Det ses da ogsaa, at der allerede i den tyske Rigsdag er fremkommen Udtalelser om, at der vel snart maatte blive Tale om Nedsættelse af Embedsmændenes Løn, da »der igennem Guldets stigende Værdi er forskaffet dem en langt større Købeevne end tidligere, eftersom der jo ciffermæssig kan paavises en Forbedring af 22 pCt.«

Overfor en saadan Opfattelse og saadanne Udtalelser, der vidne om en kolossal Misforstaaelse af de fremkomne »ciffermæssige« Data, er der al Grund til at henvise til Dr. H. Forssell's Udviklinger i den sidste

Del af den ovennævnte Afhandling (gjengivet i »Nationaltidende« ved Etatsraad M. Levy), der giver mindre sagkyndige Læsere væsentlige Bidrag til en rigtig Forstaaelse af de fremkomne statistiske Undersøgelser af Stigningen i »Guldets Købeevne« og i alt væsentligt stemme med den korte Forklaring af dette Udtryk, som jeg strax gav i min første Afhandling om »Forretningssløsheden og Guldet« (Nationaløk. Tidsskr. f. 1885 S. 283 *). Denne korte Forklaring (— »Det er maaske ikke overflødigt udtrykkeligt at bemærke, at de her meddelte Tal kun angive, hvor meget Pengenes Købeevne er steget paa de vigtigste Omraader af det almindelige Varemarked*), og at der er andre Livs-

*) Jeg udhæver her disse Ord for at betone, at jeg i alt Fald ikke har gjort mig skyldig i — eller givet Anledning til — den Misforstaaelse af Udtrykket »Guldets stigende Værdi«, som Dr. Forssell fremhæver og bekæmper; men jeg antager rigtignok, at de fremragende Statistikere, der dele min Opfattelse af den foreliggende Situation, ligeledes have været sig klart bevidste, at al Prisstatistik efter Sagens Natur maa begrænses til de generelt bestemte Varer, for hvilke der noteres Priser paa det almindelige Varemarked, medens der selvfølgelig aldrig kan blive Tale om at sammenligne forskellige Tidens Priser for »en Hat« eller »et Par Støvler« eller »et Bord« eller lign. Begreber, der ikke betegne nogensomhelst bestemt Varekvalitet. For mit eget Vedkommende skal jeg endnu tilføje, at jeg yderligere, for at forebygge Misforstaaelser, i den tyske Gengivelse af min Afhandling, som udkom i August 1885 (i Conrad's »Jahrbücher«) udtrykkelig tilføjede følgende Anmærkning: »Det er ikke min Mening, at disse Tal fra en meget ufuldkommen Statistik (— eller, som det i en følgende Anm. siges: der kun ere de arithmetiske Middeltal af Pris-Forholdstallene for de nævnte Varer uden alt Hensyn til den Betydning, som hver af dem har for Varemarkedet) skulle betragtes som et nøjagtigt Udtryk for Prisnedgangens Omfang; men de godtgøre tilstrækkelig, at der har fundet en Prisnedgang Sted for alle vigtigere Varers

omraader, som ligge helt udenfor denne Opgørelse, men spille en lige saa vigtig Rolle ved Bedømmelsen af det Spørgsmaal, hvorvidt det er bleven billigere at leve« —) turde der nu være Anledning til at give en yderligere Udvikling, ikke blot overfor de Misforstaaelser, som den statistiske Paavisning af Guldets stigende Købeevne viser sig i forskellig Retning at have givet Anledning til, men særlig fordi en saadan Udvikling mulig vil kunne fjerne det Indtryk af en tilsyneladende Modstrid imellem Kendsgerninger, som det ovenfor fremhævede Fænomen, den ringe Fordel, som de nedadgaaende Priser have bragt Konsumenterne og de store Tab, som de have paaført Producenterne, utvivlsomt har fremkaldt hos Mange. For dem, der vedblivende har den Anskuelse, at det er Konsumenternes Mangel paa Evne til at betale højere Priser paa de almindelige Forbrugsartikler, der har fremkaldt Prisnedgangen og stadig er til Hinder for en Prisopgang, er der dobbelt Opfordring til at belyse det berørte Fænomen nærmere, da det vil tjene til at forklare Sammenhængen imellem Pengemængden og Varepriserne.

Det vil da først være nødvendigt at klare sig, hvilken Rolle Indkøbene af de paa Varemarkedet omsatte almindelige Forbrugsartikler spiller for de almindelige Forbrugere i Sammenligning med de øvrige Udgiftsposter paa deres Budget. At denne Rolle er temmelig forskellig, eftersom de Paagældendes Indtægter ere store eller smaa og eftersom det er en talrig eller en mindre talrig Familje, er en Selvfølge; vi holde os

Vedkommende og betegne tillige Bevægelsens større eller mindre Intensitet i de enkelte Aar.«

derfor til en Familie af Middelstørrelse (Mand og Hustru med 3 à 4 Børn) og med en saadan Indtægt, som kan have af Borgere, tilhørende den jævne Middelklasse, eller — hvad der jo særlig er Grund til at dvæle ved — Embedsmænd, der ere nogenlunde vel stillede uden at høre til de højeste Klasser. Vi have derhos fortrinsvis Forholdene i København for Øje, der vel i det Hele kunne tjene til Exempel paa Forholdene i større Byer. Selv om de faktiske Forhold andetsteds kunne stille sig noget forskelligt, ville dog de her fremhævede Momenter principielt gøre sig gældende paa lignende Maade, om end med mindre Modifikationer i det Enkelte.

Den første større og nødvendige Udgift af stabil Natur, som vi møde, er da Huslejen. Skønt det altid er vanskeligt med nogen Bestemthed at konstatere en almindeligere Stigning eller Nedgang i Huslejen, tør det dog sikkert antages, at den i København — og vel ogsaa i vore Købstæder i det Hele taget — i alt Fald indtil 1885 inclus. ikke er gaaet ned, idet Antallet af ledige Lejligheder jo endnu i 1885 ikke var væsentlig højere end i Gennemsnit for 1877—80 (1686 mod 1344, hvad der i pCt. af det hele Antal Lejligheder endog er en Nedgang fra $2\frac{1}{2}$ til $2\frac{1}{4}$ pCt.), om end noget højere end i 1881—84 (939), hvad der dog nærmest kun gælder om 1 og 2 Værelseslejligheder, og om end Antallet i 1886 er endel større (3250 eller $4\frac{1}{4}$ pCt.), er det dog vistnok tvivlsomt, om det allerede har kunnet fremkalde en almindelig Nedgang i Huslejen. Det er jo nemlig bekendt nok, at Prisen paa Husrum kun langsomt forandrer sig i nedadgaaende Retning, fordi den enkelte Familie i Almindelighed

foreløbig, indtil Overflødigheden af Husrum er bleven tilstrækkelig notorisk, kun kan opnaa Besparelse i denne Udgift ved at flytte, hvad der er forbunden ikke blot med Ulejlighed og anden Ubehag, men tillige med en Bekostning, der let sluger den vundne Besparelse for nogen Tid. Skønt det derfor er meget muligt, at Lejere i Øjeblikket kunne finde billigere Lejlighed ved at flytte, navnlig til et lidt fjærnere Distrikt, ligesom »de daarligere Tider« utvivlsomt have formindsket Antallet af dem, der have Raad til at bebo særlig kostbare Lejligheder og derfor maaske have trykket disses Pris noget, saa har der dog vistnok i det Hele og Store endnu ingen almindelig Nedgang i Huslejen fundet Sted i den Klasse af Lejligheder, som her nærmest haves for Øje (4—6 Værelser). Men Huslejen spiller, særlig for ikke meget store Indtægter, en betydelig Rolle paa Budgettet, idet den for Indtægter paa imellem 2 og 6000 Kr. omtrent kan ansættes til 20 pCt. I Købstæderne er vel tildels Huslejen lavere end i København, men til Gengæld ere da de kommunale Skatter i de fleste af dem — særlig for Folk med faste Indtægter — saa meget højere, at Fordelen tildels opvejes herved.

Den sidstnævnte Udgiftspost, Skatter, har i de senere Aar i København uforandret udgjort 3 pCt. af Indtægterne, i adskillige af Købstæderne have de endog været stigende. Og i Forbindelse med Husleje og Skatter — foruden den forholdsvis ringe Udgift til Assurance — nævnes Gas som en Artikel, der ikke er falden i Pris, og som i Lejligheder, hvor Gas er indlagt og Familien engang er vænnet til — og indrettet paa — at bruge Gas næppe vil blive opgivet, fordi andre Belysningsartikler, særlig Petroleum, falde i Pris.

I nær Forbindelse med Skatter kan endvidere nævnes en betydelig Udgiftspost, der særlig for Embedsmændene hører til de nødvendige, men som for enhver forsynlig Familjefader med nogenlunde tilstrækkelig Indkomst frembyder sig som en nødvendig Udgift, og i hvert Fald, hvor den først er indgaaet paa Budgettet, ikke bliver mindre, nemlig Enkeforsørgelse og Overlevelsereinter for Børn, særlig Døtre.

Da Tyendeløn ikke vides at være falden i København, vil Udgiften hertil saavel som til Rengøring og Vask ved fremmed Hjælp (en Vaskerkones Dagløn) ligeledes være uforandret, og det Samme gælder for en anden, for Familjer med flere Børn langt betydeligere Udgiftspost, Skolepenge med Tilbehør af Skolebøger, der heller ikke ere blevne billigere, for ikke at tale om Extra-Udgifter til særlig Undervisning, navnlig i Musik. Skolepengene med Tilbehør spiller naturligvis en meget forskellig Rolle i de forskellige Familjer, men der skal ikke høre meget til, at Skolepenge og Tyendeløn lægge Beslag paa 12 à 15 pCt. af Familjens Indtægt.

Som Udgiftsposter, der — om end i meget forskelligt Omfang — ofte findes paa de fleste lidt mere velstillede Familjers Budget og som i saa Fald ikke ere undergaaede nogen Forandring, kunne endvidere nævnes Lægehonorar og Udgift til Medicin samt efter Omstændighederne forskellige Honorarer og Udgifter, som mere lejlighedsvis forefalde, saasom ved Barnedaab, Konfirmation eller Begravelser, Udgift til Gravsteds Erhvervelse eller Vedligeholdelse osv. Saa er der endvidere endel hver for sig ubetydelige Smaaudgifter, som dog tilsammen ikke ere uden Betydning, saa-

som til Haarskærer og Barber, til Badning o. a. m., til Korrespondance (Frimærker); ligeledes ere hverken Sporvogne eller Drosker blevne billigere, og forsaavidt der er Raad til Søndagsudflugter ad Jærnbanen eller lidt større Udflugter og Rejser i Ferietiden, har der ikke paa Grund af Prisnedgangen fundet Nedsættelse af Jærnbanetaxterne Sted.*) Heller ikke Theaterpriserne ere blevne nedsatte, og har man Raad til at være Medlem af en eller anden Forening, en Klub, et Læseselskab el. desl., eller har man tegnet Aars-Bidrag til en Understøttelsesforening, et Asyl eller et eller andet af de mangfoldige velgørende Selskaber og Instituter, vil der heller ikke paa disse Konti være nogen Besparelse at notere for den, der ikke netop ved en Indtægtsnedgang nødsages til at indskrænke slige Udgifter.

Det vil selvfølgelig være umuligt at anstille nogen egentlig Beregning over, hvor stor en Rolle alle de her nævnte Udgiftsposter, der hver for sig ere upaavirkede af det almindelige Prisfald paa Varemarkedet, tilsammen tagne spille for en Familje af Middelkaar, da de for en stor Del afhænge af Familjens Størrelse og Sammensætning (Skolebørn), af Vaner og Tilbøjeligheder m. m. Man vil dog næppe gøre sig skyldig i Overdrivelse ved at antage, at de for Familjer af de foran betegnede Klasser og andre med dem ligestillede, saasom en stor

*) At Priserne paa de sjællandske Jærnbaner efter disses Overgang til Staten ere undergaaede en — for Persontaxternes Vedkommende kun ringe — Modifikation, har Intet med den almindelige Prisnedgang at gøre. For de her berørte Smaaudflugter vil derhos Forandringen være umærkelig (for Klampenborgbanen er der saaledes ingen Nedgang).

Del private Funktionærer med fast Løn, Driftsbestyrere, Handelscommis'er, højere Kontorbetjente o. a. (lad os sige Folk med en Indtægt af 3—6000 Kr.) hyppigst ville lægge Beslag paa ca. 40 pCt., sjældent paa mindre end 30 pCt., og ikke sjældent endog paa Halvdelen af Indtægten, idet det særlig maa bemærkes, at adskillige af de faste Udgiftsposter netop ville have Tilbøjelighed til at voxe med Indtægten og altsaa udgøre en forholdsvis større Kvota af en større end af en mindre Indtægt.*)

Det vil allerede heraf være klart, at den for det almindelige Varemarked konstaterede Stigning i Guldets Værdi paa ingen Maade er enstydig med en tilsvarende Forbedring af de Familjers Stilling, hvis Indtægter ikke eo ipso som Følge af Prisfaldet ere gaaede ned. At tale om, at den »ciftermæssig« konstaterede Stigning i Guldets Værdi paa Varemarkedet er lig med en Forbedring af Embedsmændenes Løn med 22 pCt., røber

*) For en Arbejderfamilje eller en med den omtrent lige stillet Familje (Bestillingsmand), der ikke holder Tyende, ikke betaler fuld Skat og som benytter Kommunens Skoler, ville de ovenfor anførte faste Udgiftsposter spille en langt mindre Rolle og ville vel i det Hele under de nævnte Forudsætninger for Indtægter paa indtil 2000 Kr. næppe kunne anslaaes til mere end ca. 15 à 20 pCt., idet særlig Huslejen næppe kan regnes til mere end ca. 10 à 12 pCt. (en 2 Værelsers Lejlighed koster gennemsnitlig ca. 180 Kr. aarlig), jfr. »Arbejderskemaerne« af 1874, hvorefter 4 københavnske Arbejderfamiljers »faste Udgiftsposter« udgjorde henholdsvis 12, 13, 16 og 17 pCt. af den samlede Aarsudgift, medens de derimod for »en paalidelig og vellønnet Typograf« i Odense med 2 Skolebørn (Skolepenge 38 Kr.) udgjorde ca. 20 pCt., for en Skibsbyggerfamilje paa 6 Personer i Korsør, hvis Skolepenge kun udgjorde 4 Kr. om Aaret, ca. 13 à 14 pCt. Paa Landet, hvor Huslejen i Alm. er meget lav og hverken Skatter eller Skolepenge betales, ville de »faste Udgiftsposter« vel endog knap naa 10 pCt.

derfor en fuldstændig Mangel paa Forstaaelse af de paagældende Forhold*). Thi det vil være klart for Enhver, der tænker nærmere derover, at en Stigning af Guldets Købeevne paa Varemarkedet med 20 pCt., selv om den fuldt ud kom Forbrugerne til Gode, dog kun vilde være en Bedring af disses Kaar med 12 à 13 pCt., naar 35 à 40 pCt.***) af deres Indkomst er beslaglagt for Udgifter, der hidtil ere upaavirkede af Prislefaldet.

Men derhos holder den Forudsætning, at selve Prislefaldet for Varer i sin hele Udstrækning skulde komme Forbrugerne til Gode, paa ingen Maade Stik. Først maa det erindres, at Prislefaldet jo ingenlunde er lige stort for alle Varer — der gives endog Varer, som ere stegne i Pris, hvorom nærmere nedenfor —, og at det derfor maa undersøges, om det »ciftermæssig konstaterede« gennemsnitlige Prislefald ogsaa er enstydigt med Prislefaldet paa de for en Husstand almindelige

*) For de danske Embedsmænds Vedkommende maa det særlig erindres, at deres Lønninger gennemgaaende ere fastsatte før Prisstigningen i 70erne, og at de altsaa langt mere ere beregnede paa Priser omtrent af den Højde, som nu igen ere indtraadte, end paa de foregaaende Aars højere Priser.

**) En i sin Tid i »Dagbladet« af en Kontorchef i København meddelt Redegørelse for et Udgiftsbudget paa 4300 Kr. (jfr. Nat. Tidsskr. for 1880, S. 232 ff.) viser, at af det nævnte Beløb anvendtes 1510 Kr. til de ovenfor nævnte Udgiftsposter, altsaa netop 35 pCt., hvorved maa bemærkes, at Skolepenge kun beløb sig til 280 Kr. og Husleje til 600 Kr., hvilket for en saadan Indtægt og en Husstand paa 7 Personer snarest er lavere end det almindelige. Derhos er der slet Intet beregnet til saadanne Udgiftsposter som Theater, Smaaflugter, Sporvognskørsel, Foreningsbidrag osv., saa at de »faste« Udgiftsposter kun indgaa med en forholdsvis lille pCt. i dette Budget.

Forbrugsgenstande. Men nu vil en nærmere Undersøgelse af Tallene strax vise, at Prisfaldet netop er størst for en Del Varer, som aldeles ikke høre til de almindelige Forbrugsartikler, om end Prisfaldet paa dem indirekte kan have Betydning for Forbrugerne. Metaller høre saaledes til de Varer, der ere faldne stærkest i Pris, — men dette Prisfald spiller aldeles ingen Rolle for de almindelige Forbrugere, lige saa lidt som det betydelige Prisfald paa Indigo og Cochenille, paa Guano og Harpix, paa Beg og Tjære osv. Prisfaldet paa alle saadanne Artikler har selvfølgelig Betydning for de Producenter (o: Industriadrivende), der ere de specielle Forbrugere deraf; men for de almindelige Husholdninger faar det kun Betydning, dersom det fører til et Prisfald ogsaa for de af disse efterspurgte Genstande. Saa længe Huslejen holder sig uforandret, har det saaledes ingen Betydning for Beboerne, at Tømmer og Jærn, Kalk og Cement m. v. synker i Pris; det er først, naar dette Prisfald har ført til Opførelsen af nye Huse i saa stort Omfang, at det trykker den almindelige Husleje ned, at Prisfaldet kommer »Forbrugerne« til Gode.

Vil man derfor danne sig en Forestilling om, i hvilket Omfang det almindelige Prisfald paa Varemarkedet har bragt de almindelige Forbrugere og særlig Folk med faste Indtægter Fordel, maa man da allerførst indskrænke Undersøgelsen til de Genstande, der virkelig ere Forbrugsartikler i den almindelige Husholdning, — og man maa dernæst ikke blive staaende ved det arithmetiske Gennemsnit af Priserne for disse Artikler, men tillige tage Hensyn til, hvilken Betydning de enkelte Artikler have for den almindelige Husholdning. Man vil da finde, at enkelte af de Varer, der netop have

størst Betydning for Forbrugerne, saasom Kød og Mælk, ere forblevne temmelig konstante i Pris. Og det maa herved erindres, hvad Dr. Forssell træffende paapeger, at et Fald i Prisen paa The af 25 pCt., naar det gaar sammen med en Stigning i Kødprisen af 20 pCt., i Virkeligheden ikke repræsenterer en forøget, men tværtimod en formindsket Købeevne for Forbrugere, der bruge 100 Pd. Kød for hvert Pund The.*) En saadan

*) Det er dog utvivlsomt at gaa for vidt, naar Dr. Forssell deraf og af de i Forbindelse hermed anførte Betragtninger synes at ville drage den Slutning, at der overhovedet ikke kan opstilles nogen Prisstatistik, som har nogen virkelig Betydning og særlig drager i Tvivl, at der kan siges at have fundet et »almindeligt« Prisfald Sted i de senere Aar. Med alle de Ufuldkommenheder, der ifølge Sagens Natur — jfr. foran — klæbe ved enhver Prisstatistik, har denne dog sin store Betydning til at belyse den økonomiske Udvikling og dennes Bevægelse i et givet Tidsrum. At man ikke maa blive staaende ved et enkelt Gennemsnitstal og tillægge dette for stor Betydning, men derimod tillige fæste Blikket paa de enkelte Faktorer for at se, om Gennemsnittet har virkelig Betydning, er fuldkommen rigtigt; men dette er en almindelig statistisk Regel, som gælder om alle Gennemsnitsangivelser. Dersom man f. Ex. vilde karakterisere en Forsamling af 10 15-Aars Drengene og 10 65-aaarige Mænd som en Forsamling af 20 Personer i gennemsnitlig 40-Aars Alder, vilde dette være overordentlig misvisende. Dersom det »almindelige Prisfald« kun var konstateret derved, at Gennemsnittet af 100 Varepriser for Perioden 1871—85 viste en nedadgaende Bevægelse, kunde der være fuld Føje til at tvivle om, at der herved virkelig var konstateret en stigende Købeevne for Guldet paa det almindelige Varemarked. Men naar den aldeles uvilligt af Dr. Soetbeer foretagne Gruppering af disse 100 Handelsartikler i 7 forskellige Grupper efter Varenes forskellige Art udviser, at Gennemsnittet for hver enkelt Gruppe (undt. Sydfrugter og Vin) er nedadgaende, — naar det endvidere ses, at saa vigtige og for Varemarkedet betydningsfulde Artikler som: Kornvarer og Frembringelser af Korn (alene med Undtagelse af Boghvede og Malt) — Jærn

Undersøgelse vil imidlertid ganske sikkert ogsaa fra dette Udgangspunkt konstatere et virkeligt Prisfald paa det almindelige Varemarked for de Artikler, der have direkte Betydning for de almindelige Forbrugere, om end maaske et noget mindre end det, der forekommer som arithmetisk Gennemsnit for samtlige de Artikler, hvis Pris overhovedet regelmæssig noteres paa Verdensmarkedet. Men Spørgsmaalet bliver da dernæst — og det er dette Spørgsmaal, vi netop her skulle undersøge nærmere —, om nu ogsaa dette Fald i en gros-Priserne for de almindelige Forbrugsartikler virkelig fuldt ud er kommet Forbrugerne til Gode eller kun med en saadan Brøkdels, som gør Fordelen for dem temmelig forsvindende.

Her møder os da strax et Moment af væsentlig Betydning, nemlig, at saa godt som alle de Varer, der udgøre de almindelige Forbrugsartikler, maa passere et Mellemlid for at naa til Forbrugernes Hænder. Dette Mellemlid er et dobbelt: dels maa Varerne undergaa en Bearbejdelse og altsaa gaa igennem Haandværk-

og alle andre Metaller — Stenkul — Salt — Sukker — Kaffe — The — Uld og Bomuld — kort sagt: saa godt som alle Verdensmarkedets store Artikler udvise en bestemt Nedgang i Pris, saa kan man dog fornuftigvis næppe tvivle om, at der er et almindeligt Prislefald paa Verdensmarkedet, om der end ved Siden deraf kan opregnes ikke faa Artikler, hvis Prisbevægelse er dels svingende, dels svagt stigende, deriblandt nogle enkelte af virkelig Betydning, saasom Kød.

Det kan endnu bemærkes, at de af Dr. Soetbeer foretagne Beregninger slet ikke belyse den Prislefald, som har fundet Sted igennem Aarene 1881—85, idet 1885, i hvilket der notorisk har været et ret betydeligt Prislefald, slet ikke er medtaget, og Aarene 1881—84 ere sammenregnede som en Helhed, medens der netop i dem er foregaaet en Bevægelse, som et samlet Gennemsnit for dem mere tilslører end oplyser.

ernes Hænder, dels gaa de, for saa vidt en saadan Bearbejdelse ikke er nødvendig, fra Grossisterne over til Detailhandlerne, før de naa Konsumenterne. Lad os betragte hver af disse Klasser for sig.

De Varer, der kræve en Bearbejdelse, før de kunne bruges, ere fornemmelig dels Beklædningsgenstande, dels nogle af de vigtigste Fødemidler, Brød og Kød, idet Kornet maa passere Møllerens og Bagerens, Kreaturerne Slagterens Hænder, for at blive egentlige Forbrugsartikler i Husholdningen. Betragte vi da først Klæder og Skotøj, da er det klart, at Sylønnen indgaar som en væsentlig Bestanddel i deres Pris, og at de derfor, saa længe Arbejdslønnen ikke er falden, paa ingen Maade kunne synke i Pris i samme Forhold som de Stoffer, hvorefter de forarbejdes. Dersom saaledes Sylønnen (incl. Skræderens Fortjeneste), udgør Halvdelen af en Klædnings Pris, saa vil den Omstændighed, at Tøjet er falden t. Ex. 20 pCt. i Pris, kun kunne formindske Klædningens Pris med 10 pCt.*) Og Forudsætningen herfor er endda, at vedkommende Haandværksmester lader Stoffets Prisfald fuldt ud komme Kunderne til Gode og ikke benytter Lejligheden til at skaffe sig en noget større Fortjeneste end før. I saa Henseende vil hans Stilling omtrent være den samme som Detailhandlerens, og hvad der vil blive bemærket om dennes Magt til at holde Detailpriserne oppe, vil i alt Væsentligt gælde ogsaa de Haandværk-

*) Det kan eksempelvis bemærkes, at medens ifølge Soetbeers Tabeller Prisen paa Bomuld er sunket 28,3 pCt., paa Bomuldsgarn 27,3 pCt., er Prisen paa Strømper og Sokker kun faldet 11,8 pCt., altsaa ikke engang halv saa meget.

ere, der tillige ere Forhandlere af deres egne Frembringelser.

Hvad der gælder om Beklædning og Skotøj, gælder ligeledes om Anskaffelse eller Fornyelse — end mere Reparation — af Bohave. Saa længe Snedkieren betaler sine Svende samme Løn og derfor ogsaa beregner sig samme Mestersalær, kunne Møblernes Pris ikke synke i samme Forhold som Træets Pris, men kun med en Brøkdel af dette Prisfalds Procent. Det gælder, om end i mindre Grad, fordi Arbejdet her spiller en forholdsvis mindre Rolle, om Brændsel, saa længe Arbejdslønnen for Savning og Hugning, Kørsel og Opbæring er uforandret. Forholdet kommer meget klart frem ved Kokes paa Københavns Gasværk; Prisen paa en Tønde uknuste Kokes er dalet fra 175 til 135 Øre, altsaa 22,8 pCt.; men dertil kommer den uforandrede Betaling for Knusning (25 Øre), Kørsel (mindst 10 Øre, nemlig naar der tages 20 Tdr.) og Opbæring (12 Øre), — saa at Prisen for Forbrugeren dog kun er dalet fra 222 til 182 Øre eller kun 18,0 pCt. Og dog er Arbejdslønnen her kun en ringe Del af den samlede Pris.

Noget lignende gælder om saa vigtige Forbrugsartikler som Brød og Kød. Saa længe Malepenge til Mølleren og Bagersvendenes og Slagtersvendenes Løn saa vel som Mesterens Fortjeneste er uforandret, kan Prisen paa Brød ikke synke i samme Forhold som Prisen paa Korn og Prisen paa Kød ikke i samme Forhold som Kreaturerne Pris.*) Men Forbrugerne

*) For Møllernes Vedkommende synes dog Forholdet at stille sig noget anderledes, efter at Mølledrift for en stor Del er gaaet over over til at blive Fabriksdrift (Dampmøller) og derved er bleven en gros-Handelens Vilkaar underkastede. I

vilde dog have al Grund til at være glade, dersom der ikke skete større Afdrag og selve Materialets Prisnedgang iøvrigt i sin Helhed kom dem til Gode. Af talrige Klager i Aviserne og nærmere Redegørelser for det Forhold, hvori henholdsvis Korn- og Brødpriserne have forandret sig, er det tilstrækkelig bekendt, at dette ikke er Tilfældet.*) Thi ogsaa her gælder det, at baade Bagere og Slagtere tillige ere Forhandlere af deres Frembringelser, og at deres Virksomhed som saadanne sætter dem i Linje med Detailhandlere, hvis Forhold vi nu skulle betragte lidt nærmere.

Man tør paa Forhaand gaa ud fra, at Detail-

København synes i alt Fald Priserne paa Hvedemel og Rugmel at være faldne i samme Forhold som Hvede- og Rugpriserne, — hvad der maaske ogsaa kan skyldes den forbedrede Mølle drift, som bringer mere fint Mel ud af samme Kvantum Korn.

*) I en Artikel i »Avisen« for 12. Decb. 1885 paavises det, at Prisen paa 200 Pd. Rug den 5. Jan. 1882 var 1575 Ø., d. 5. Decb. 1885 derimod 955 Ø.; Prisen var altsaa falden 38,7 pCt. Det i et 8 Pds. Rugbrød indeholdte Kvantum Rug formentes da at koste henholdsvis 49,2 og 29,8 Ø. Gaar man nu ud fra den konstaterede Pris af 65 Ø. for et 8 Pds. Rugbrød 1. Jan. 1882, maatte der altsaa, dersom Møllers og Bagere Løn og Fortjeneste skulde være uforandret, ogsaa i 1885 tillægges ca. 15,8 Ø. pr. Brød, hvorefter Brødprisen selv i nøjeste Overensstemmelse med Rugprisen kun kunde falde til 45½ Ø., d. v. s. 30 pCt. imod et Prisfald af 38,7 pCt. af selve Rugen. Faktisk var imidlertid Brødprisen kun gaaet ned til 50 Ø., altsaa kun dalet 23,1 pCt., saa at knap 60 pCt. af Prisfaldet paa Rug kom Forbrugeren til Gode. — Det fremhævedes endvidere, at Prisen paa Hvededrød var forbleven temmelig uforandret, uagtet Prisen paa 100 Pd. Hvede var falden fra 1030 til 590 Ø., altsaa over 42 pCt. — Af Soetbeers Tabeller fremgaar det, at selv ved de Hamburgske Forvaltningsgrenes Anskaffelse af Brød en gros ved Licitation er Prisnedgangen for Rugbrød kun omtr. 2/3 (68,9 pCt.) af Prisfaldet af Rug.

handlerne ville være tilbøjelige til at drage den størst mulige Fordel af den Omstændighed, at en gros-Prisen paa de af dem indkøbte Varer synker, og at de kun nødtvungent ville give deres Kunder Adgang til at dele denne Fordel med dem. Det er da ogsaa den almindelige Mening, at det er den indbyrdes Konkurrence, som nødsage dem hertil og man paaberaaber sig i saa Henseende ofte Nationaløkonomiens Lære om den frie Konkurrences Magt. Dette Sidste er imidlertid en Misforstaaelse, som der fra Nationaløkonomernes Side er al Anledning til at protestere imod. Deres Lære om den frie Konkurrence gaar aldeles bestemt ud fra den Forudsætning, at der er Tale om to modstaaende, indbyrdes forhandlende, Parter, som begge for sig have baade Vilje og Evne til at paasé og forfægte deres Interesser og i deres Samhandel lade sig bestemme af, hvad disse Interesser tilsige. Dette er Tilfældet i en gros-Handelen, hvor Forretningsmand staar overfor Forretningsmand, og det er ligeledes Tilfældet, hvor Detaillisten staar overfor Grossisten; men det er kun i meget ringe Grad Tilfældet, hvor de private Kunder staa overfor Detailhandleren. De færreste Kunder kunne og ville skænke disse daglige, hvert for sig ubetydelige, Indkøb, hvor det ofte kun drejer sig om nogle Ører, den stadige Opmærksomhed, som er den første Betingelse for at gøre en selvstændig Interesse gældende, og som den Handlende nødsages til at skænke sine Indkøb, fordi hans hele Fortjeneste, ja hans Existens, afhænger deraf. Den Ulejlighed, som en stadig Jævnførelse af Priserne hos forskellige Handlende af samme Art medfører, vil man i Almindelighed ikke underkaste sig, hvor den hele Fordel, der kunde opnaas herved, tilsyneladende —

nemlig for saa vidt man kun betragter de enkelte, eller en kortere Tids, Indkøb — drejer sig om nogle Ører. Meget ofte overlades disse Indkøb derhos til et Tyende eller et Bud, som ingen særlig Opfordring føler til at gøre Herskabets Interesser gældende. Men hertil kommer, at de fleste Detailhandlere indtil en vis Grad have et lokalt Monopol. Hvor Talen er om daglige Smaa-indkøb af Brød, Mælk, Urtekramvarer o. lign. kan der fornuftigvis ikke være Tale om at gaa langt bort fra Hjemmet for at opsøge en fjærent boende Handlende, der sælger til 1 Øre billigere pr. Pund, og navnlig vil der for de mere velstaaende Familjer, der lade deres Tyende besørge disse Indkøb, ikke kunne være Tale om at sende dem ret langt ud over den nærmest boende Bager eller Høker eller Urtekræmmer, og for hvert Kvarter begrænses derved i Virkeligheden Konkurrencen til et meget lille Antal af Handlende, — saa lille, at det ikke falder vanskeligt at forenes om at holde en vis Pris, uafhængig af de vxlende eller endog jævnt dalende en gros-Priser.

I den senere Tid er ganske vist dette Forhold blevet noget forandret derved, at de Handlende i større Omfang end tidligere sende deres Kunder Varerne hjem endog i temmelig lange Distancer, hvorved disse blive mere uafhængige af de nærmestboende Handlende, men den større Konkurrence, som herved opstaar, modvirkes da, som strax nærmere skal berøres, af et andet Moment, som fortjener Opmærksomhed. Men forinden maa det bemærkes, at selv Betydningen af denne skarpere Konkurrence svækkes endel ved den Vanemæssighed, som i saadanne Forhold behersker Mange, den naturlige Utilbøjelighed til at bryde en tilvant Forbind-

else med en Handlende for mulig at opnaa en lille Fordel, som man dog føler sig temmelig sikker paa at opnaa om lidt kortere eller længere Tid ogsaa hos sin egen Kræmmer. Thi der er jo ikke her Tale om at forlade ham for at gaa til en anden, som permanent sælger billigere, — i saa Henseende afholdes man ofte ved den Formening, at de billigere Varer næppe heller ere fuldt saa gode —, men kun om at opsøge En, der lader de dalende Priser gøre sig lidt tidligere gældende.

Det er disse Omstændigheder, som gøre det muligt — og tildels indeholde en Opfordring for Detailhandlerne til — ikke at forhaste sig med at lade et Fald i Varernes en gros-Pris komme Kunderne til Gode. Enhver, som har en bestemt Kreds af Kunder, véd, at det Samme er Tilfældet med hans nærmeste Rivaler og at han derfor paa den ene Side ikke har stor Udsigt til at forege sin Kundekreds paa disses Bekostning ved at sælge lidt — og ved jævnt dalende Priser er der jo kun Tale om lidt — lavere Priser, paa den anden Side ikke løber synderlig Risiko for at miste Kunder ved foreløbig at ignorere den stedfundne Prisnedgang. Han har jo tilmed sit Lager, som han har købt til højere Pris end Dagens Notering og som han naturlig i hvert Fald vil søge at faa udsolgt til den ved dets Indkøb paaregnede Pris. Prisnedsættelsen vil derfor under alle Omstændigheder først indtræde endel langsommere i Detailhandelen end i en gros-Handelen og skal i Almindelighed først have naaet et saadant Omfang i denne, at den har faaet en vis Notorietet, inden den vil vise sine Virkninger i hin.

En begyndende Prisnedgang vil saaledes, navnlig naar den er langsom og jævn, ubetinget være til Fordel

for Detailhandlerne, der en Tidlang ville være i Stand til at holde de hidtil gældende Priser og dernæst, naar de nødsages til at lade ogsaa Detailpriserne gaa ned, stedse kun gøre dette bagefter, at de have været i Stand til at forsyne sig til lavere Priser. Desuagtet vilde det vistnok være en Fejltagelse at tro, at en saadan fortsat Prisnedgangs-Periode, som vi nu have kendt den i flere Aar, vedblivende er til Fordel for Detailhandlerne, om det end tør siges, at Forbrugerne aldrig naa at faa den fulde Fordel af den paa Varemarkedet en gros indtraadte Prisnedgang. Aarsagen hertil er netop for en ikke ringe Del den, at Detailhandlerne faktisk ikke ere i Stand til at lade Prisen dale i samme Forhold uden selv at lide Tab, og selv med denne reducerede Prisnedsættelse vil en fortsat Prisnedgangs-Periode som den nærværende bringe ogsaa Detailhandlerne i en trykket Stilling ved af formindske deres Omsætning.

Det maa nemlig først erindres, at Prisen paa en stor Del af de i Detailhandelen solgte Varer, særlig Kolonialvarer, dannes af to — eller rettere tre — Bestanddele, af hvilke kun den ene paavirkes af Prisfaldet. Til den betalte en gros-Pris maa nemlig først lægges Tolden, der forbliver uforandret og — tilligemed de med Fortoldningen forbundne Omkostninger (Tidsspilde, Rentetab osv.) — falder forholdsvis tungere paa de lavere en gros-Priser. Naar saaledes t. Ex. en gros-Prisen paa ufortoldet Rio-Kaffe i København er falden fra 79 Øre i 1875 til 36 Øre i 1885 eller med 54,4 pCt.*), saa vil allerede Tillæget af Tolden (12 Øre) bevirke, at Prisfaldet kun kan blive fra 91 til 48 Øre eller kun 47,2 pCt. Men hertil kommer saa endvidere

*) Det maa ikke overses, at de anførte Priser gælde Rio-Kaffe, medens her vistnok almindeligst bruges Java-Kaffe.

Detailhandlerens egne uforandrede Udgifter til Butiksleje, Gas, Folkehold m. v. saa vel som Betaling for hans eget Arbejde, — Altsammen Omkostninger, der, saa længe Omsætningen ikke forøges, maa blive den samme for hvert Pund Kaffe, han sælger. Gaar man ud fra, at disse Omkostninger i 1875 yderligere fordyrede Kaffens Detailpris med f. Ex. 20 Øre, saa vil det ses, at Prisfaldet kun kan blive fra 111 til 68 Øre eller kun 38,7 pCt. istedenfor 54,4 pCt. — d. v. s. $\frac{2}{3}$ af Prisfaldet en gros er i saa Fald det Højeste, der kan komme Forbrugerne til Gode. Men der er al Grund til at betvivle, at Forbrugerne virkelig have faaet en saa stor Andel i Prisfaldet, og at de i Almindelighed maa være glade, om de i Detailhandelen ligesom ved Køb af Rugbrød naa op til 60 pCt. af Nedgangen i Varens (Raastoffets) en gros-Pris.*)

Det maa nemlig ikke tabes af Sigte, at i Tidsrummet 1871—85, der er Genstand for de fleste prisstatistiske Sammenligninger, har Detailhandelen i alt Fald i København — vel ogsaa for en Del i Provinserne — undergaaet en Udvikling, som i høj Grad har forøget de med samme forbundne Omkostninger, der selvfølgelig maa bæres af Konsumenterne. Enhver vil kunne bevidne, at der nu stilles betydelig større Fordringer til Butikslokalerne end ved Periodens Begyndelse; betragte vi saaledes særlig Brødudsalgene, er der i dette Tidsrum bleven indrettet, dels i Nybygninger,

*) Da de fleste Forbrugere købe Kaffen brændt og malet, bliver Prisfaldet endnu mindre end her forudsat. Medens saaledes en-gros-Prisen paa bedste Java-Kaffe (blaa) er falden fra ca. 93 Øre i 1875 til ca. 53 Ø. eller 40 Ø. = 43 pCt., er et \mathcal{N} brændt og malet Kaffe af samme Kvalitet kun dalet fra 160 til 140 Ø. eller 20 Ø. = 12½ pCt.

dels ved Omdannelser, en hel Række af elegante Udsalgssteder, ligesom disses Antal er voxet ret betydeligt. Det er i Etableringen af saadanne Udsalg (enten direkte for Vedkommendes egen Regning eller indirekte gennem selvstændige Forhandlere, der selvfølgelig ogsaa skulle have deres Profit) samt i en i forskellige Retninger mere imødekommende Behandling af Kunderne, saasom Varernes Indpakning, Hjembringelse m. v., at Detailhandlernes indbyrdes Konkurrence ytrer sig langt mere end i Bestræbelserne for at sælge billigere, ja, tildels staa hine Bestræbelser endog afgjort i Vejen for denne. Det er jo nemlig klart, at alt, hvad der saaledes gøres for at imødekomme Kundernes virkelige eller formentlige Ønsker, maa betales af disse og følgelig bliver et Tillæg til Detailprisen, som maaske hidtil ikke er bleven positivt mærket, fordi den har kunnet kompenseres af Nedgangen i Varens en gros-Pris, der imidlertid netop herved er helt forsvunden for Forbrugerne. Man tænke blot lidt over, hvad man ser hver Dag paa Gaderne: for at Forbrugerne — eller deres Bud — kunne faa den kortest mulige Vej at gaa til deres daglige Indkøb, maa der ikke blot etableres et ret betydeligt Antal Udsalgssteder, t. Ex. af Brød, der atter kræve en eller to Jomfruers Betjening (det kan bemærkes, at Antallet af »kvindelige Medhjælpere« for Bagere, hvilke formentlig nærmest benyttes i Udsalgene, fra 1870—80 i København er voxet til det Tredobbelte, fra 37 til 114), men en Række af Vogne maa tillige holdes i Gang for stadig at forsyne disse Udsalg med frisk Brød. Ligeledes ses en Række Ølvogne i uafbrudt Bevægelse, idet de større Forhandlere søge at raade Bod paa det stærkt begrænsede lokale »Opland« ved at kapre Kunder

i de fjærneste Bydele; paa Vesterbro ser man Vogne, hjemmehørende paa Øster- og Nørrebro og omvendt — og man har ondt ved at væрге sig mod den Tanke, at disse gensidige Kapringsbestræbelser omtrent maa neutralisere hinanden og at de paagældende Handlende til Syvende og sidst vilde staa sig lige saa godt ved at afskaffe al denne Kørsel og hver nøjes med sit Hjemmedistrikt. Paa samme Maade ses nu en Række af Handlende, fra hvilke Kunderne tidligere selv hjembragte de Varer, som de købte, eller som højst holdt en Karl til at hjemsende de større Pakker, holde Hest og Vogn og Kusk og Karl for at omsende de indkøbte Varer — Galanterihandlere, Modehandlere, Smørhandlere osv. osv. Al denne Kørsel og Hjembringen er i Virkeligheden en helt ny Industri, der har udviklet sig som et nødvendigt Appendix til Detailhandelen, og som, da den ikke særskilt betales, helt maa bæres af denne; men Enhver vil kunne sige sig selv, at det ikke er Detailhandlerne, men Kunderne, der i sidste Instans betale det, og naar man tænker lidt nærmere over Omfanget af hele dette Apparat og derhos betænker, at Antallet af Handlende mindst er voxet i samme Forhold som Befolkningen, saa at der kun kommer det samme uforandrede Antal Familjer paa hver Handlende, vil man kunne vide, at Udgiften hertil — i Forbindelse med forøget Udgift til Butiksleje, til Gas, til Avertissementer o. a. — maa udgøre et saa stort Beløb for hver enkelt Familie i Kundekredsen, at det for adskillige Varers Vedkommende skal være godt, om det deraf flydende nødvendige Tillæg paa Varernes Detailpris har kunnet dækkes ved det sukcessive Fald i disses en gros-Pris, og at der for adskillige andre ikke har kunnet blive ret meget af

dette tilovers, som har kunnet komme Forbrugerne til Gode. Hvorvidt al denne tiltagende Luxus i Detailhandelen i Virkeligheden er de Penge værd, som den koster Kunderne, kan henstaa som et aabent Spørgsmaal; at det i alt Fald i mange Tilfælde mere er Tjenestepigerne end Herskaberne, som have Fornøjelse deraf, turde være utvivlsomt.

Under alle Omstændigheder vil vistnok det her Anførte selv uden nærmere statistiske Bevisdata godtgøre, at det snarest vil være for højt regnet at antage, at Halvdelen af det paa Varemarkedet en gros stedfundne Prisfald er kommen Forbrugerne til Gode ved deres Detail-Indkøb. Tages nu endvidere i Betragtning, at Beregningen af selve Prisfaldet maa indskrænkes til de Varer, som virkelig ere personlige Forbrugsgenstande, og at der tillige maa tages Hensyn til det større eller mindre Omfang, hvori de enkelte Varer forbruges i Husholdningen, hvorved det spiller en meget betydelig Rolle, at enkelte af netop de vigtigste Forbrugsartikler saa godt som ikke eller i alt Fald først i den allerseneste Tid ere faldne i Pris, saasom Kød og Mælk*), — saa vil det vistnok være et Spørgmaal, om der, selv om der virkelig maatte kunne paavises en gennemsnitlig Prisnedgang af 22 pCt. paa det almindelige Varemarked, tør paaregnes saa meget som en Besparelse af

*) Ifølge Soetbeers Tabeller vare de af Hamburg'ske Forvaltningensgrene for Indkøb af Kød og Mælk (altsaa egentlig en gros) betalte Priser gennemsnitlig for:

	1871—75.	1881—84.
Oxekød pr. Kilogr.....	115 Pf.	116 Pf.
Kalvekød - —	124 —	149 —
Svinekød - —	109 —	111 —
Mælk pr. Liter.....	12 —	12 —

10 pCt. for de private Forbrugeres Indkøb af Husholdningsgenstande, Beklædningsartikler, deres Vedligeholdelse af Bohave m. v. Og erindres det da videre, at ca. 35 à 40 pCt. af en Middel-Indtægt (maaske noget mindre for de ringere, men snarest noget mere for de større Indkomster) falde paa Udgiftsposter, der ere ganske upaavirkede af Prisfaldet, saa vil man komme til det Resultat, at dette for Forbrugere med en fast Indkomst af det nævnte Beløb kun kan repræsentere en Besparelse lig 5 à 6 pCt. af deres samlede Indtægt.

Naar jeg saa udførligt har omhandlet det her fremdragne Spørgsmaal om den Betydning, som Prisfaldet paa Varemarkedet har haft for Folk med faste Indtægter, har Øjemedet hermed ikke saa meget været, at faa selve dette Spørgsmaal opklaret, skønt det ganske vist ogsaa fortjener Opmærksomhed, som derigennem at faa givet et yderligere Bidrag til Belysning af det Forhold, som der bestaar imellem Varepriserne og Konsumenternes Indtægter og atter imellem disse sidste og Pengemængden. Det er nemlig en af de Indvendinger, der ere blevne fremsatte imod den Opfattelse af den nærværende økonomiske Situation, som jeg i Overensstemmelse med forskellige fremragende Økonomer og Statistikere har søgt at gøre gældende, at den Formindskelse, som Pengemængden er undergaaet i Løbet af Aarene 1881—86, i hvert Fald har været altfor ubetydelig til, at den kunde bevirke et saa stort Prisfald som det, der i disse Aar efterhaanden har fundet Sted

paa Varemarkedet. Det gøres nemlig gældende, at der jo dog, selv om Guldproduktionen i disse Aar har været aftagende, dog altid har fundet en ikke saa ringe aarlig Produktion Sted, saa at i hvert Fald det industrielle Forbrug har kunnet tilfredsstilles heraf og Slid m. v. erstattes; at derfor en Aftagen af den aarlige Guldproduktion ikke er enstydig med en Formindskelse af Guldmængden, men kun betyder, at denne ikke forøges i det sædvanlige Forhold, samt at dette har saa meget mindre at betyde, som det for Haanden værende Forraad af Guld er saa stort, at det ingen væsentlig Rolle spiller, om det i nogle Aar ingen Forøgelse modtager. Man synes endog tilbøjelig til at mene, at netop den Omstændighed, at Guldmængden i Løbet af den nærmest forudgaaende Aarrække er bleven saa betydelig forøget, gør, at man nu saa meget lettere i nogle Aar kan bære en Standsning af Tilførslerne.

Overfor hele denne Betragtning skal jeg først i Forbigaaende bemærke, at jeg betragter det som en given Sag, at en Standsning i Guldtilførslerne tvært imod netop vil føles desto stærkere, jo større disse have været i den forudgaaende Tid; desto føleligere bliver nemlig Modsætningen. Det forholder sig jo ikke med Guld som t. Ex. med Korn, at ved et enkelt Aars særdeles rige Produktion kun en Del deraf kommer paa Markedet, medens Resten gemmes for at raade Bod paa det næste Aars mulig ringere Produktion, men alt det producerede Guld kommer strax frem. Det er derfor saa langt fra Tilfældet, at nogle Aars usædvanligt rige Guldproduktion stiller Trangen til Guld for længere Tid, at den tvært imod snarere fremkalder en forøget Trang til Guld ogsaa i Fremtiden. Og dernæst

skal jeg henvise til, hvad jeg alt tidligere her i Tidsskriftet har fremhævet (S. 159 ff.), at det paa ingen Maade gaar an at betragte »den civiliserede Verden« eller »Kulturlandene« som Helhed og sammenligne Guldmængden i denne Helhed til forskellige Tidspunkter; thi det overses herved, at der indenfor denne Helhed har fundet en saadan Omfordeling Sted, at Lande, der tidligere saa godt som intet Guldforraad havde (Amerika og Italien) i Aarene 1879—83 have trukket betydelige Guldmængder til sig fra de andre Lande, saa at der i disse Lande, tagne som Helhed, o: hele Nordvest-Europa, utvivlsomt har fundet en Afgang i Guldbeholdningen Sted.*) Og denne Afgang er bleven saa meget føleligere, som der derefter i disse samme Lande har fundet en positiv Formindskelse af den udækkede Seddelmængde Sted, saaledes som jeg oftere har paavist. Jeg skal imidlertid ikke her dvæle yderligere ved disse Kendsgærninger; jeg skal gerne erkende, at den Formindskelse, der saaledes har fundet Sted i Nordvest-Europas samlede Pengemængde (o: Mønt og Barrer samt udækkede Banksedler og Statspapirpenge) er forholdsvis ringe overfor den umaadeligt store, forud eksisterende, Beholdning af disse Omsætningsmidler. Thi den foranstaaende Undersøgelse viser nu — og dette er formentlig dens væsentlige Betydning —, at selv en forholdsvis ringe Formindskelse af Befolkningens eller nogle Samfundsklassers Indtægt, — der, som det strax skal vises, staar i nøjeste Sammenhæng med Pengemængden, ja, vil blive Følgen af en endog blot relativ Formindskelse af denne, d. v. s. en

*) Jvf. foran S. 159 ff. (2.—3 Hæfte).

Stillestaaen af Pengemængden overfor en jævnt tiltagende Befolkning, hvorved der kommer færre Penge paa hver Haand —, efter de foran skildrede Forholds Natur vilde øve en betydelig Virkning paa Varemarkedet, selv om dette iøvrigt var forbleven uforandret, og ved en samtidig Forøgelse af Vareudbudet, der i og for sig fremkalder en Prisnedgang*), vil bidrage til at forstærke

*) Naar Prof. Falbe-Hansen i sit Tilsvar til mig, hvis hele Form og Tone jeg meget paaskønner, forstaar min Udtalelse om, »at det ikke egentlig er fra selve Guldets, men derimod fra Varerne, at Bevægelsen er udgaaet«, som enstydig med, »at Guldets kun har haft en eventuel og subsidiær Indflydelse paa Varepriserne«, og derfor mener, at jeg kommer i Modstrid med mig selv ved desuagtet at hævde, »at Guldmangelen og dens Indvirkning paa Priserne ikke blot har været eventuel, men faktisk har gjort sig gældende«, synes der heri at være en uheldig Misforstaaelse af mine Ord. Thi min Anerkendelse af, at »det er fra Varerne, at Bevægelsen er udgaaet«, betyder aldeles ikke, at Guldets Indflydelse kun vilde være eventuel og subsidiær, men jeg har dermed kun villet gøre opmærksom paa, at min Hovedpaastand stadig har været den, at »Aarsagen til de nedadgaaende Priser maa søges i et indtraadt Misforhold« imellem Vareudbudet og Pengeudbudet, og at dette er fremkommen derved, at Vareproduktionen er tiltagen saa overordentlig, uden at Guldproduktionen er bleven forøget (tvært imod snarest formindsket), saa at der er fremkommen en (— mulig endog absolut, men i hvert Fald —) relativ Guldsmangel (jvf. Tidsskr. for 1885, S. 276). Med Ordene: Bevægelsen er udgaaet fra Varerne, har jeg da villet betegne, at det er paa Varernes Side mere end paa Guldets, at der har fundet en Forandring Sted. Men det vil let ses, at min Paastand omfatter to Momenter: 1) Varemængden er bleven stærkt forøget, og 2) Pengemængden er ikke bleven forøget, og at det er disse to Momenter i deres Forening, som fremkalder det paapegede Misforhold og dermed de dalende Priser. Stødet til disse er for saa vidt udgaaet fra Varerne; men Guldets Indvirkning paa Priserne er derfor lige fuldt faktisk og virkelig, ikke blot eventuel og subsidiær. Thi naar to Momenter netop ved deres Forening, deres samtidige Forekomst, frembringe et vist Resultat, saa ere de

denne meget betydeligt og give den et flere Gange større Omfang.

Drager man nemlig Konklusionerne af den foranstaaende Undersøgelse ved at følge denne saa at sige tilbage i omvendt Orden, da bliver disse følgende: Naar en Familjes — og altsaa ogsaa et stort Antal Familjers Indtægt formindskes noget, saa vil den desuagtet, saa længe Nedgangen kun er forholdsvis ringe og ikke saa betydelig, at den fremtvinger helt forandrede Livsvilkaar, staa overfor en Række af Udgiftsposter, der kunne betragtes som givne og — foreløbigt — uforandrede og som forlods afholdes, d. v. s. hvortil der i hvert Fald skal skaffes Penge: Husleje, Tyendeløn, Skolepenge m. v. (jvf. foran). Indtægtsnedgangen maa derfor gaa ud over de øvrige Udgifter; disse maa indskrænkes og Familjens Efterspørgsel efter de paagældende Forbrugsartikler altsaa begrænses og blive mindre effektiv. Indtægtsnedgangen falder altsaa foreløbig med sit hele Tryk paa disse Udgiftsposter; udgjorde den altsaa t. Ex. 5 pCt. — og en (absolut eller relativ) Formindskelse af Pengemængden med 1 à 2 pCt. vil, naar den udelukkende virker til at formindske nogle enkelte Klassers Indkomst, let for disse virke en gennemsnitlig Nedgang af 5 pCt. (jfr. nedenfor), — medens de nysnævnte uforandrede Udgifter lægge Beslag paa en Tredjedel af Indtægten, saa vil den øvrige, til Indkøb af Klæder, Husholdningsgenstande m. v. disponible Del af Indtægterne

begge lige nødvendige og lige aktive Faktorer, og at betegne den ene af dem som kun virkende »eventuelt og subsidært« vilde — for at bruge et Udtryk af Stuart-Mill — være det Samme som at spørge, »hvilket Blad i Saxon der klipper mest.«

være formindsket med $7\frac{1}{2}$ pCt. Dersom nu paa denne Maade en talrig Klasse af Forbrugernes Indtægt formindskes i Gennemsnit med 5 pCt. og altsaa deres Betaling for de nævnte Genstande maa formindskes med $7\frac{1}{2}$ pCt., ville de Mellemmænd, Handlende eller Haandværkere, der modtage denne Betaling og deraf skulle, som paavist, udrede en hel Del faste Udgifter til Butiks- og Værkstedsløje, til Løn for Medhjælpere, til Varetransport, osv. osv., samt derhos foreløbig stræbe at bevare deres eget Mestersalær eller Profit uforandret, være nødsagede til at lade hele Formindskelsen af deres Bruttoindtægt falde paa det Beløb, de kunne betale Groshandlerne for Varer eller Raastoffer. En Formindskelse af deres Omsætning med blot et Par pCt. — thi det er jo kun en Del af deres Kunder, hvis Efterspørgsel forudsættes formindsket — vil da let formindske dette Beløb med 3—4 pCt., og Formindskelsen vil let, naar Efterspørgselen atter gaar igennem 1 à 2 Groshandleres Hænder, før den naar Producenten, overfor denne naa op til 5 pCt. Saaledes vil en forholdsvis lille Nedgang i Pengemængden falde med dobbelt eller mere end dobbelt Vægt paa Varemarkedet, en Formindskelse af hin med 1 à 2 pCt. virke som en Formindskelse af Efterspørgselen paa dette med 3 à 4 pCt. Dersom der da samtidig hermed finder en Forøgelse Sted af Tilførslerne til Varemarkedet og dermed af Tilbudet paa dette, der allerede overfor en uforandret Efterspørgsel vilde trykke Priserne, vil dette Tryk nu blive forstærket til det Dobbelte, og der behøves saaledes paa en Tid, da en i de fleste Retninger forhøjet Produktionskraft vedblivende bevirker en Forøgelse af Udbudet paa Varemarkedet, kun i Løbet af faa Aar en fortsat,

absolut eller relativ, Nedgang i Pengemængden — ikke engang Aar for Aar en Nedgang af 1 pCt. — for i et Tiaar at trykke en gros-Priserne gennemsnitlig 20 pCt. ned eller mere.*)

*) Uden at ville polemisere med min ærede Kollegas Udviklinger i dette Tidsskrift S. 279 ff. tror jeg at burde gøre en Bemærkning overfor den S. 292—93 opstillede Beregning over den Cirkulationsmasse, der henholdsvis i April 1881 og April 1886 her hjemme har staaet til Detailhandelens Disposition og været i Stand til at bære dens Omsætninger, hvorefter den i April 1881, da »Forholdene vare gunstige, der var Liv i al Forretning og Arbejdsfortjenesten god«, saa at det var »et Maximumpunkt for Detail-Omsætningen«, kun cirkulerede ca. 274,000 Kr. mere i Sølvmønt og Ti-Kronesedler end i April 1886, hvilket Beløb i Forhold til den samlede Cirkulationsmasse af Sølv og Ti-Kronesedler (ca. 44 Mill. Kr.) kun udgør ca. $\frac{2}{3}$ pCt.

Jeg skal hertil først bemærke, at jeg ikke tror det muligt at beregne Mængden af Sølvmønt med tilstrækkelig Sikkerhed til at gøre en saadan Sammenligning, dels fordi vi have Møntunion med Sverige og Norge og det altsaa er umuligt bestemt at vide, hvor stor en Del af den samlede Skillemonstbeholdning der til ethvert Tidspunkt befinder sig i hvert af Rigerne, og dels-fordi Guldsmede og Juvelerer utvivlsomt af og til bruge Sølvmønter til Udarbejdelsen af mindre Smykker — noget, der særlig faar Betydning paa en Tid, da Sølv-smykker have været stærkt i Mode. Tages endelig i Betragtning, at det ikke vides, hvor mange Sølvmønter der forsvinde af Omsætningen ved Ildsvaade, Skibbrud o. lign. Hændelser, for ikke at tale om, hvad der henligger »paa Kistebunden«, og saaledes faktisk gaar ud af Omsætningen, tør Muligheden af, at Nedgangen i Beløbet af Sølvmønt har været betydelig større end de 424,000 Kr., hvortil den er beregnet, næppe benægtes.

Af langt større Betydning er det imidlertid, at man ikke tør indskrænke Betragtningen til Ti-Kronesedlerne, da der jo her er Tale om Detailhandel i Betydning af Mellemlid imellem Forbrugerne paa den ene Side, Producenterne og Gros-sisterne paa den anden Side. Men Antallet af Forbrugere, der benytte baade 50- og 100-Kronesedler til Betalinger af deres Mellemværende med Skrædere, Snedkere o. a. Haand-

At nu store og vigtige Klasser af »Forbrugere« i de senere Aar have lidt en betydelig Nedgang i deres Indtægter og som Følge deraf have maattet indskrænke deres Efterspørgsel efter adskillige Vareklasser, er tilstrækkelig notorisk. Man behøver blot at pege paa Landbrugerne i saa godt som alle Europas Lande. For Englands Vedkommende har Sir James Caird beregnet Landbrugets samlede Indtægtsnedgang i de senere Aar, der rigtignok for en Del skyldes særlig daarlige Høst-aar, til ikke mindre end 200 Mill. Kr. i Sammenligning med, hvad den var i Begyndelsen af 70'ne, og Landejendomsbesidderne have været nødsagede til at indskrænke alle de Udgifter, som overhovedet kunne indskrænkes, til det mindst mulige. Andetsteds, hvor Høsten har været bedre, har Tabet naturligvis ikke været fuldt saa betydeligt og har først senere ladet sig

værkere eller med Urtekræmmere, Vinhandlere, Slagtere m. Fl. er utvivlsomt ikke saa ringe, at man helt kan se bort fra disse Omløbsmidler, ligesom Guldmønt dog ogsaa maatte tages med i Betragtning. Thi det er vistnok netop paa de Omraader og i de Kredse, hvor disse Omløbsmidler benyttes, at en ikke saa ringe Indskrænkning i Forbruget har fundet Sted.

Men selv om man turde gaa ud fra, at den opstillede Beregning svarede til den faktiske Virkelighed, maa det erindres, at Befolkningen fra 1881—86 maa antages at være forøget med c. 5 pCt. og at altsaa de ca. 44 Mill. Kr. i samme Tidsrum skulde være forøgede med ca. 2 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., for at der fremdeles i 1886 kunde være det samme Beløb pr. Ind. som i 1881. Istedet herfor har der været en paaviselig Nedgang af over $\frac{1}{4}$ Mill. Kr. og der vilde saaledes nu paa hvert Individ kun komme 20,₀₂ Kr. imod 22,₁₁ i 1881, d. v. s. 5,₄ pCt. mindre. Hertil kommer, som Prof. Falbe-Hansen rigtig fremhæver, at »i Tider, hvor Detail-Forretningen gaar godt, løbe Pengene hurtigere om imellem Folk end i daarlige Tider«, saa at altsaa selv den forholdsvis uforandrede Penge-mængde vilde være mindre effektiv nu end i 1881.

mærke; men de fleste Steder have Landbrugerne dog i de sidste Aar sét sig nødsagede til at indskrænke deres Efterspørgsel efter saa vel Produktionsfornødheder som personlige Forbrugsartikler. At ligeledes Skibsrhederne have lidt saa betydelige Tab, at det for Adskillige endog har været lig med slet ingen Indtægt, er tilstrækkelig bekendt, bl. A. af de forskellige Aarsopgørelser for Aktieselskaber, hvis Medlemmer aldeles intet Udbytte have modtaget. Alle, der have Andele eller Aktier i saadanne Foretagender, have i hvert Fald derigennem lidt et Tab i Indtægter. At ogsaa mangfoldige Industridrivende — navnlig de større Fabrikanter — og Groshandlere have lidt ret betydelig Nedgang i deres Indtægter, vil heller Ingen nægte. Thi den almindelige Klage over »daarlige Tider« betyder jo netop, at Fortjenesten er ringere end før, og det er i langt højere Grad denne Mangel paa Fortjeneste ved de enkelte Forretninger end en Formindskelse af selve disses Antal og Mængde, der karakteriserer Forholdene i de sidste Aar.*)

*) Ifølge Berl. Tid. gaar den engelske »Trade-Depression-Committee«s Konklusion ud paa, at »Kommissionen ikke har fundet noget som helst Bevis for Nedgang i Handel, for saa vidt sli­ g Nedgang skulde være ensbetydende med Begrænsning i Handelsforetagender. Tværtimod er den engelske Handel til­ tagen i Overensstemmelse med Tilvæksten i Befolkning, og den almindelige industrielle Tilstand i Landet betegnes som tilfredsstillende. Som det eneste Udtryk for Nedgang i Handelen anfører Kommissionen lave Priser og den deraf følgende ringere Gevinst.« Dog maa hertil bemærkes, at der i 1886 synes at være indtraadt Nedgang ogsaa i Om­ sætningens Omfang, idet der i 1885 sammenlignet med 1884 og atter i Jan.—Apr. 1886 i Sammenligning med Jan.—Apr. 1885 har fundet en ikke ubetydelig Nedgang Sted i Jern­ banernes Trafik.

At der saaledes paa mange Hold har fundet en Nedgang i Indtægten Sted, der nødvendig maa føre til en Indskrænkning af Udgifterne paa saadanne Poster, hvor en Indskrænkning vilkaarlig kan gøres, ville utvivlsomt de Fleste erkende. Men hvad man ikke vil eller kan sé, — og hvad der ganske vist ogsaa er betydeligt vanskeligere at faa Oje paa —, det er den nøje og nødvendige Sammenhæng, der er imellem Folks Indtægter og den cirkulerende Pengemængde, og at en Formindskelse af denne sidste maa føre til en Formindskelse af de Indtægter, der maales med og udtrykkes i Penge — og udbetales de Paagældende ved Hjælp af de cirkulerende Penge. Og dog vil, som alt tidligere paapeget, Enhver let kunne sige sig selv, at de langt større Penge-Indtægter, som Folk gennemgaaende nu have imod for 50 Aar siden, hænge nøje sammen med og ere en umiddelbar Følge af, at der i disse 50 Aar er kommet saa mange flere Penge frem for Dagens Lys. Men Betingelsen for, at de rigelige Indtægter kunne vedblive, er da ogsaa den, at der, efterhaanden som der kommer flere Individier til, vedblivende finder en Tilførsel af nye Penge Sted, og Enhver vil ligeledes kunne sige sig selv, at, naar disse Tilførsler stoppe og den engang eksisterende Pengemængde skal fordeles paa flere Hænder, saa kommer der lidt mindre paa hver Haand. Man henviser ganske vist til, at, da Pengene jo ikke forblive paa den Haand, hvor de komme som Indtægt, men gaa videre og cirkulere, saa at de samme Penge successive komme til Indtægt for Mange, tjene til at udbetale en stor Mængde Indtægter, saa kan den manglende Tilførsel erstattes derved, at Pengecirkulationen bliver raskere, at Pengene hurtigere gaa fra

Haand til Haand. Det er ganske rigtigt, at der er en vis abstrakt Mulighed herfor; men ser man paa den konkrete Virkelighed, saa forholder det sig anderledes. Man savner i alt Fald hidtil enhver Paavisning af, at det forholder sig saaledes, thi Spørgsmaalet er jo dette: vil selve den Omstændighed, at de samme Penge skulle fordeles paa flere Hænder, indeholde en Opfordring til at lade dem cirkulere raskere, og der er paa Forhaand al Grund til at tro, at snarere det Modsatte er Tilfældet. Tænke vi os nemlig et Samfund, der uden Opfordring fra dets egen Side og uden bestemt Trang dertil modtager en Tilvæxt ved Indvandring fra et andet Sted, vil det saaledes forøgede Udbud af Arbejdskraft have en naturlig Tendents til at trykke Lønnen for den paagældende Art af Arbejde, og Overførelsen af en Del af den cirkulerende Pengemængde paa disse ny tilkomne Hænder skér da netop derved, at en Del af de alt eksisterende Samfundsmedlemmer faa en ringere Indtægt end før. Paa samme Maade synes det at maatte forholde sig i andre Tilfælde, naar Befolkningen faar en Tilvæxt, medens Pengemængden forbliver uforandret. Det er ganske vist ikke sagt, at Indtægtsnedgangen for de ældre Medlemmer netop svarer til de ny tilkomne Medlemmers Indtægt, saa at Samfundets samlede Indtægt forbliver uforandret; tvært imod vil denne sidste nok blive noget forøget, og dette er i saa Fald et Vidnesbyrd om, at der virkelig har fundet nogen Forøgelse af Pengecirkulationens Hastighed Sted; men der er i de nævnte Forhold Intetsomhelst, der berettiger til den Antagelse, at de fremmede Medlemmers Tilkomst skulde give den en saa meget større Hastighed, at de ældre

Medlemmers Pengeindtægt forblev uforandret til Trods for den Konkurrence, som de ny Tilkomnes Udbud af Arbejdskraft paa et Tidspunkt, da der ikke har været følt Trang hertil, paafører dem. Da nu netop Befolkningens normale Tilvæxt foregaar uden alt Hensyn til, om der just i Øjeblikket er Trang til flere Producenter, vil den naturlige Følge deraf sikkert, for saa vidt der ikke samtidig finder en Forøgelse af Pengemængden Sted, ligeledes være den, at Fordelingen af den samme Pengemængde paa flere Hænder, selv om den faar en noget raskere Cirkulation end før, dog vil medføre, at der paa forskellige Hold finder en Formindskelse af den hidtidige Pengeindtægt Sted. Denne Nedgang behøver naturligvis ikke strax og i første Linje at ramme den egentlige Arbejderklasse; den vil ramme der, hvor en Forøgelse af de for Tiden virkende Personers Antal har fundet Sted, uden at der har været egentlig Trang til flere Hænders Virksomhed, det være sig Fabrikanter eller Grosserere, Haandværkere eller Detailhandlere, og det kan saaledes meget vel blive disse Klasser, som i første Linje tage Stødet af for Arbejderne, saa at deres formindskede »Profit« foreløbigt gør det muligt at holde den egentlige Arbejds løn uforandret, om det end er sandsynligt, at i Længden Nedgangen ogsaa vil ramme denne. Hvor meget man derfor end anerkender den abstrakte Mulighed af, at en forøget Cirkulations hastighed kan bringe den samme Pengemængde til at strække længere, ja, anerkender, at den faktisk vil gøre den saa meget mere effektiv, at den ikke behøver at trykke de Enkeltes Pengeindtægt i et voxende Samfund ned netop i samme Forhold, som dette voxer, hvorved Samfundets samlede Indtægt maatte forblive uforandret, saa maa

man dog utvivlsomt erkende det for den rimeligste og naturligste Følge af Befolkningens Forøgelse uden nogen Forøgelse af Pengemængden, at der paa forskellige Hold gennem en skærpet Konkurrence fremkommer en Nedgang i den tilvante Pengeindtægt og dermed en Formindskelse af de Paagældendes Efterspørgsel efter visse Forbrugsartikler. Og det er i det Foregaaende paavist, at denne Nedgang i Pengeindtægten, da den fortrinsvis øver sin Virkning paa nogle enkelte Omraader af de Paagældendes Udgiftsbudget, ikke behøver at være ret stor for at fremkalde en dog altid følelig Indskrænkning af Købeevnen paa disse Omraader, og at dette i sig selv lette Tryk paa Efterspørgselen ved at gaa gennem Detailhandlerne og Haandværkerne som Mellemlid virker som Trykket paa en uligearmet Vægtstang og forplanter sig med fordoblet Styrke eller mere til en-gros-Varemarkedet og derfra yderligere forstærket til de Producenter, der forsyne dette.

Men hermed er Betragtningen af Forholdet imellem Samfundets cirkulerende Pengemængde og de Enkeltes Indtægter samt Virkningen deraf paa Varemarkedet ikke udtømt. Vi skulle nu sé, hvad der skér, naar i et Samfund med uforandret Pengemængde forbedrede Produktionsforhold og Kommunikationsmidler bevirke en almindelig forøget Produktion og dermed et forøget Vareudbud. Ogsaa i dette Tilfælde kan man sige: en forøget Omløbshastighed kan gøre Pengene saa meget mere effektive, at der ikke er nogen Nødvendighed for, at Varepriserne skulle gaa ned. Men ogsaa her maa man da spørge: er det rimeligt og sandsynligt, at de saaledes forandrede Forhold ville give Pengene en i

samme Grad forøget Omløbshastighed? Og ogsaa her vil Svaret sikkert blive benægtende.

Enhver véd, at en usædvanlig rig Høst af Korn eller Kaffe eller Bomuld strax trykker Prisen paa disse Varer ned. Men paa den anden Side, siger man, ville de lavere Priser indeholde en Opfordring til et forøget Forbrug og den saaledes tiltagende Efterspørgsel vil atter hurtig bringe Prisen op igen. Der er noget Sandt heri, men denne Sandhed er dog begrændset. Det udvidede Forbrug forhindrer maaske Prisfaldet fra at blive saa stort, som det ellers vilde blive, Priserne synke altsaa ikke netop i samme Forhold, som Udbudet er bleven forøget. Der maa altsaa for saa vidt have fundet en Forøgelse af Pengenes Omløbshastighed Sted, der gør det muligt, at der med den samme Pengemængde kan blive omsat en større Varemængde end før, uden at denne Varemængdes samlede Værdi er forbleven uforandret. Men Spørgsmaalet er dette: er det sandsynligt, at Varemængdens samlede Værdi kan stige saa meget, at Priserne atter naa det gamle Punkt, uagtet Vareudbudet er saa meget større? Vil Pengenes Omløbshastighed forøges i dette Forhold? Det er ikke let at sé nogen Grund hertil. For de fleste Forbrugere ville synkende Priser, der sætte dem i Stand til at forsyne sig med et større Kvantum end hidtil for de samme Penge, snarest være en Anledning til at udgive Pengene langsommere, medens det er de stigende Priser, der nødsage dem til at udgive det samme Beløb med kortere Mellemløb — eller, som Prof. Falbe-Hansen siger, »i Tider, hvor Detailforretningen gaar godt« (∅: opadgaende Konjunkturer, Tider med stigende Priser), »løbe Pengene hurtigere om mellem

Folk end i daarlige Tider« (o: Tider med nedadgaaende Konjunkturer). Lad os sætte, at en Familie hidtil hver tiende Dag har givet et 10-Kronestykke ud til Kolonialvarer og at disses Pris paa Grund af et forøget Udbud synker saaledes, at den for sit 10-Kronestykke faar saa meget, som den har været vant til at bruge i 11 Dage. Selv om nu Virkningen ikke bliver den, at den fremtidig kun giver det nævnte Møntstykke ud hver 11te Dag til disse Fornødenheder, er der ikke Nogetsomhelst, som gør det sandsynligt, at Familien nu paa Grund af de lavere Priser vil købe for 10 Kr. hver 9de Dag, men det Videste, der kan ventes, er sikkert, at den lige som før køber for 10 Kr. hver 10de Dag og altsaa udvider sit Forbrug i samme Forhold som Prisfaldet. Nok saa sandsynligt er det dog, at den benytter en Del af, hvad den indvinder ved Prisfaldet, til andre Indkøb, at den altsaa t. Ex. udgiver 20 Kroner til Kolonialvarer hver 21de Dag og anvender den besparede Krone f. Ex. til at købe mere Kød. Den forøgede Efterspørgsel efter Kød vil da maaske drive Prisen herpaa noget op og derved give Kød-Forhandlerne og mulig-Producenterne en forøget Fordel og Indtægt, — og igennem disses herved fremkaldte større Efterspørgsel efter forskellige Forbrugsartikler, hvoriblandt Kolonialvarer, frembyder sig i Virkeligheden den eneste Mulighed for at en Del Penge kunne faa en større Omløbs-hastighed, der dog næppe vil kunne forslaa til at holde Priserne for de Varer, hvis Udbud er stærkt forøget, paa det tidligere Standpunkt; thi det er forholdsvis faa, hvem dalende Priser skaffe en forøget Pengeindtægt. Det er da ogsaa notorisk nok, at de ved en rig Høst fremkaldte lave Priser i Almindelighed vedblivende

holde sig lavere end sædvanligt i hele det Tidsrum, for hvilket Høsten gælder.

Det maa saaledes vistnok erkendes, at, om der end er en abstrakt Mulighed for, at der jævnsides med en Tilvæxt i Befolkningen eller et forøget Vareudbud kan gaa en saaledes forøget Omløbshastighed for Pengene, at den samme, uforandrede Mængde af disse kunde strække til at give den større Mængde Personer hver især den samme Pengeindtægt som før de Færre og til at give den større Varemængde en saa meget forøget Værdi, at hvert enkelt Varekvantum beholdt sin tidligere Pris, saa indeholde de nævnte Momenter i og for sig paa ingen Maade nogen Opfordring til en saa meget stærkere Omløbshastighed, at de tvært imod efter deres Natur snarere maa paa flere Hold fremkalde et langsommere Omløb, og at derfor Resultatet af disse Momenters Fremkomst i sin Helhed faktisk vil blive det, at der bliver Indtægtsnedgang for et større eller mindre Antal Personer og Prisnedgang for et større eller mindre Antal Varer.

Det er nu netop de her fremhævede Momenter, vi, der tale om »Guldangel«, opfatte som dem, der særlig karakterisere de senere Aars Udvikling og ere den væsentlige Aarsag til den nærværende økonomiske Situation. Hvad vi gøre gældende, er:

1) At der faktisk og notorisk har fundet en stadig, jævn Tilvæxt i den nordvest-europæiske Befolkning Sted, der tør anslaaes til gennemsnitlig ca. 1 pCt. p. a., eller i Alt for Tidsrummet 1881—86 til ca. 5 pCt.

2) At der i Løbet af det sidste Tiaar dels paa Grund af forbedrede Produktionsmetoder, dels formedelst forbedrede Kommunikationsmidler, der have

bragt rige og vidtstrakte Landomraader indenfor det europæiske Varemarkeds Rækkeevne, har fundet en meget betydelig Forøgelse af Udbudet paa dette Marked Sted i Sammenligning med det tidligere sædvanlige; og

3) At der siden 1881, — dels paa Grund af den aftagende aarlige Guldproduktion i Forbindelse med det stigende Forbrug af Guld i Kunstindustriens Tjeneste, dels paa Grund af, at Guldet ved Amerikas og siden Italiens Overgang til en virkelig Guldmøntcirkulation er bleven fordelt over et større Territorium end før, dels endelig paa Grund af, at det nordvestlige Europas ledende Banker fra 1881 til 1883 ikke have forøget og i 1884—86 notorisk have formindsket deres Seddelmængde, — i hvert Fald ikke har fundet nogen Forøgelse Sted (vistnok endog snarest en Formindskelse, hvorpaa vi imidlertid ikke lægge væsentlig Vægt) af den cirkulerende Pengemængde (o: Mønt, Barrer, udækkede Banksedler og Statspapirpenge) i det nordvestlige Europa, hvilket Omraade er den naturlige Genstand for de fremkomne Undersøgelser.

Af disse ubestridelige Fakta drage vi da følgende Slutninger:

1) Den umiddelbare Følge af disse tre Momenters Samtidighed har været i første Instans dels en igennem den med Befolkningens Tilvæxt følgende skærpede Konkurrence fremkaldt Nedgang i forskellige Samfundsklassers — i Penge angivne — Fortjeneste eller Indtægt med den deraf følgende Indskrænkning i deres — ligeledes i Penge udtrykte — Efterspørgsel efter visse Klasser af Forbrugsartikler, dels en ved det forøgede Vareudbud fremkaldt Prisnedgang, der i og for sig har medført Tab for Adskillige, — og dernæst formedelst

den Vexelvirkning, disse to Forhold øve paa hinanden, en stadig fortsat jævnt fremadskridende yderligere Dalen af Varepriserne gaaende jævnsides med et stedse mere om sig gribende Tryk paa Producenter og Handlende;

2) Da Forøgelsen af Vareudbudet har sin Grund i forbedrede Produktionsvilkaar og lettede Samfærseis- og Transportforhold, er den ikke noget Forbigaaende, men derimod et naturligt Udtryk for Udviklingen og for Befolkningens nuværende Produktionsevne og betegner derfor den normale Tilstand for Fremtidens Varemarked, hvilket yderligere fremgaar deraf, at denne Tilstand nu alt har holdt sig i flere Aar og at et ikke ringe Antal af Striker og Lockouts, saa vel som Indskrænkninger i Arbejdstiden og Begrænsning af Arbejdertallet i mangfoldige Virksomheder, ikke have formaaet at faa Bugt med den saa kaldte »Overproduktion« eller at faa de store Varelagre til at blive væsentlig mindre;

3) Da de lavere Varepriser gøre nye industrielle Anlæg betydeligt billigere end de i en dyrere Tid anlagte, vil en vedblivende vilkaarlig Indskrænkning af Produktionen ikke let være mulig, men tvært imod de ældre Fabrik anlæg stadig, saa længe Prisnedgangen fortsættes eller i alt Fald de nuværende lave Priser holde sig, være udsatte for en stedse skarpere Konkurrence, som truer dem med yderligere Tab;

4) Den hidtil væsentlig til Varemarkedet begrænsede Prisnedgang vil efterhaanden brede sig til andre Omsætningsomraader, til Prisen paa Arbejdskraft (Arbejdsløn), paa Husrum m. m., men vil til Gengæld, naar dette skér, maaske kunne tabe noget af sin Intensitet paa selve Varemarkedet;

5) En Standsning af Prisfaldet vil først da kunne ventes, naar det nu bestaaende Forhold imellem Vareudbudet og den til Vareomsætningen fornødne Pengemængde ikke længere forrykkes ved en fortsat Udvidelse af Vare-Produktionen uden nogen Forøgelse af denne Pengemængde, og en almindelig Prisstigning vil kun kunne komme tilstede som Følge af en saadan Forøgelse.

Det er denne Opfattelse, som kortelig betegnes ved det Udtryk, at »Guldangel« er en Hovedaarsag til Prisfaldet og derigennem til hele det økonomiske Tryk, hvorunder der for Tiden arbejdes og leves; men det maa bestemt fastholdes, at Paastanden om »Guldangel« ikke just er enstydig med eller bestemt knyttet til en Paastand om, at der absolut taget har fundet en Formindskelse af Pengemængden Sted i det nordvestlige Europa (skønt der er al Sandsynlighed for, at dette er Tilfældet), men i sit Væsen gaar ud paa, at der er fremkommen en relativ Guldangel, en Forstyrrelse af det tidligere bestaaende Forhold imellem Pengeudbudet og Vareudbudet, for hvilket Prisfaldet netop er det naturlige og nødvendige Udtryk.

Denne Paastand, at et notorisk Prisfald for alle de egentlig store, ledende Varegrupper paa en-gros-Varemarkedet kun kan have sin Grund i et forandret Forhold imellem den udbudte Varemængde og den udbudte Pengemængde, — og at det, naar det er notorisk, at der har fundet en betydelig Forøgelse af Vareudbudet Sted, er et absolut Vidnesbyrd om, at Pengemængden, selv ved Hjælp af den større Omløbshastighed, som den er i Stand til at modtage, har været utilstrækkelig til at omsætte de fremkomne forøgede Varemængder til de hidtil gældende Priser, synes i sig selv saa indlysende

og saa ubestridelig, at det unægtelig falder vanskeligt at forstaa den Modstand, der fra saa mange Sider gøres imod Anerkendelsen af disse simple Fakta. Der kunde derfor være Grund til kortelig at betragte de Indvendinger, som fra temmelig forskellige Standpunkter ere blevne fremsatte imod den her forfægtede Opfattelse og af hvilke flere ere fremkomne, siden min første Afhandling (»Forretningsløsheden og Guldet«) blev offentliggjort. Et Par af dem har jeg alt i senere Artikler haft Lejlighed til at omhandle og skal derfor her kun berøre dem ganske kort under Henvisning til mine tidligere Udviklinger; naar jeg ikke helt forbigaar dem, er det fordi et samlet Overblik over de fremkomne Indvendinger, saa vidt jeg har haft Lejlighed til at blive bekendt med dem, vistnok vil bidrage til at stille selve Hovedspørgsmaalet i et klarere Lys.

To Indvendinger, som saaledes alt oftere ere imødegaaede, men som stadig ere dukkede frem paa Ny, knytte sig saa nøje til de særlig i det Foregaaende berørte Forhold, at det falder naturligst strax at nævne dem her. Den ene er den, at der er »Guld nok«, eftersom Bankerne ere vel forsynede og Diskontoen er lav. Til hvad der tidligere er anført herom, — nemlig, *at* Diskontoen er Udtrykket for Forholdet imellem Udbud af og Efterspørgsel efter Kapital, *at* det jo fra alle Sider erkendes, at der er meget store Varelagre o: Kapitalforraad, og *at* Diskontoens lave Stand simpelthen hidrører fra, at der ingen særlig Lyst er til at

paabegynde nye Spekulationsforetagender og at derfor Efterspørgselen efter Kapital er forholdsvis svag, hvad der naturlig fører til en lav Diskonto, — skal her endnu føjes et Par Bemærkninger, foranledigede ved de senere fremkomne Indvendinger imod denne Argumentations Betydning.

Det gøres nemlig gældende, at det, som der her særlig er Tale om, ikke er Laanekapital i al Almindelighed, men særlig Bankkapital og Bankrente; at Bankkapitalens Størrelse væsentlig afhænger af Gulddepotets Størrelse og at dettes Overførelse fra Bank til Bank hænger sammen med de Vexeloperationer, hvorigennem den internationale Vareomsætning formidles, — at derfor de ledende Banker, naar der er Knaphed paa Guld, for at sikre sig et tilstrækkeligt Guldforraad jævnlig nødsages hver især til at forsvare sig imod en Export af Guld ved Forhøjelse af Diskontoen, hvad der fører til hyppige Diskontoforandringer, men at Saadant netop ikke har været Tilfældet i de senere Aar i Sammenligning med Femaaret 1871—75, samt at særlig Bank of Englands Diskonto for bedste Handelsvexler er en sikker Maalestok for dens Følelse af Tryghed eller Utryghed med Hensyn til dens Guldreserve og at følgelig dens lave Diskonto i de senere Aar er et afgørende Bevis paa, at der ingen Guldsmangel har været eller er tilstede.

Overfor hele denne Argumentation maa det her for ikke at blive for vidtløftig være tilstrækkeligt at fremsætte Følgende: Den store Uro, som herskede i Bankforholdene i 1871—78 og gav sig Udtryk i hyppige Diskontoforandringer, hængte nøje sammen med den Overgang til Guldfoden, som da fandt Sted i Tyskland, og med Frankrigs Bestræbelser efter at genindføre en

Møntcirkulation istedenfor Papirspengene fra Krigens Tid. Der herskede derfor en sand »Kamp om Gullet« imellem de ledende Banker, og derfra stammede for den væsentligste Del (saa vel som fra Krisen i 1873) den hele Uro i Bankforholdene, disse Forsøg paa at forsvare Gulddepotet ved Diskontoforhøjelser og den dermed følgende Hyppighed af Diskontoforandringer. Men fra Slutningen af 70'ne var der kommen mere Ligevægt og Stabilitet i disse Forhold, Landenes gensidige Bestræbelser for at trække Guld fra hinanden til Møntoperationernes Gennemførelse sagtnede, og dermed kom der større Ro i Bankernes Bevægelser. Efter at det ekstraordinære Begær efter Guld til Møntoperationer foreløbigt var standset — og siden 1880 er der, som bekendt, Intet af Betydning bleven møntet i Nordvest-Europa*) — er det kun overfor de af de ordinære Omsætningsforhold flydende, fra en »ugunstig Handelsbalance« hidrørende Krav, at Bankerne have havt at værge sig, og det almindelige Tryk paa Omsætningen og de dalende Priser have bidraget til at formindske disse Krav. Man har derfor heller ikke behøvet at vogte saa ængstelig paa sin Guldbeholdning. Hvad særlig Bank of England angaar, viser da ogsaa blot et flygtigt Blik paa dens Guldbeholdning, at det ikke er

*) Der udmøntedes ifølge Soetbeer henholdsvis i 1872—78 og 1879—84

I Alt	Tyskl. Mill. Rmk.	Frankr. Mill. fr.	Storbritt. Mill. £	Belgien Mill. fr.	Skand. Mill. Kr.	Tils. Mill. Kr.
1872-78	1672,7	876,2	28,2	354,2	81,5	2966,0
1879-84	249,3	30,5	7,9	10,4	12,1	406,4
Aarl. Gjennemsnit						
	Mill. Rmk.	Mill. fr.	Mill. £	Mill. fr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
1872-78	238,9	125,2	4,0	50,6	11,6	423,7
1879-84	41,6	5,1	1,3	1,7	2,0	67,7

Guldreservens Rigelighed, som har sat den i Stand til at holde Diskontoen lavere og roligere i de senere Aar; thi medens den ved Udgangen af Aarene 1876—79 var henholdsvis

28 — 24 — 28 — 27 Mill. L. St.

var den ved Udgangen af Aarene 1881—85 henholdsvis

20 — 20 — 21 — 20 — 20 Mill. L. St.

Disse Tal godtgøre tilstrækkeligt, at det ogsaa med Hensyn til den særlige »Bankrente« gælder, at det nærmest er Mangelen paa Efterspørgsel efter Bankkapital, som fremkalder den lave Diskonto, og det er da ogsaa notorisk, at der i de senere Aar jævnlig klages over, at det er vanskeligt for Bankerne at faa et tilstrækkeligt Antal af første Klasses Vexler til Anbringelse af deres Kapital.

Den anden Bemærkning, jeg skal fremsætte overfor de her berørte Forhold, er et Tankeexperiment (som jeg skylder Em. de Laveleye). Lad os sætte, at den cirkulerende Pengemængde pludselig formindskedes til det Halve — hvad vilde saa ske? Ganske simpelt, at der vilde blive et nyt, betydeligt Prisfald og at Virkningen deraf vilde være, at Alle skyndsomt vilde stræbe at realisere saa meget af deres Varelagre som muligt, at Enhver vilde indskrænke sine Opkøb saa meget som muligt, og at Alle vilde sige: ethvert Varelager udsætter mig for Tab, den eneste Vare, som der er Fordel ved at forskaffe sig til Disposition, er Guld — og Alle vilde indskrænke deres Virksomhed og Handelsomsætninger for at kunne sætte Guld i Bankerne. Virkningen af Pengemængdens notoriske Formindskelse til det Halve vilde saaledes netop blive den, at Bankerne i endnu højere Grad fik »Guld nok« og at Diskontoen vilde

gaa endnu lavere, fordi Begæret efter »Guld« d. v. s. Bankkapital til Handelsoperationer blev endnu svagere.*)

En anden Indvending, som stadig paa Ny dukker op, er den, at den her forfægtede Opfattelse tillægger Guldets en altfor stor Betydning, idet den cirkulerende Pengemængde i Virkeligheden er forsvindende i Sammenligning med de Kreditmidler, der bruges i Om sætningens Tjeneste, og at dette har saa meget mere at sige, som det jo netop er Kreditens Betydning, at den erstatter Brugen af rede Penge og gør dem overflødige. Overfor denne Indvending skal jeg her ikke udførligt gentage, men kun henvise til, min tidligere Paavisning (»Forretningsløsheden og Guldets«, Nat. Tidsskr. f. 1885, S. 26 ff.) af, at Kreditmidler og Penge i egentlig Forstand have hver sin Sfære, i hvilken de formidle Om sætningen og som ganske vist have en nøje Sammenhæng med hinanden, saa at de kunne gaa over fra den ene Sfære til den anden, men at det dog i denne Henseende forholder sig med Kreditmidlerne omtrent som med den ovenfor omhandlede Faktor, Pengeomløbets Hastighed: der er rent abstrakt taget Mulighed for, at Kreditmidler kunne udfylde det Hul, som opstaar

*) Man jævnføre med dette Tankeexperiment følgende Linier i Neumann-Spallarts »Uebersichten« f. 1881—82 (S. 34—35): »Wir sehen, dass die Menge der Geldsurrogate von 1869—73 um 1679 Mill. Rmk. zugenommen hat, dass hierauf bis zum Jahr 1879 eine Abnahme derselben um 2350 Mill. Rmk. und zusammenhängend damit eine Anhäufung unverwendet liegender Baarbestände in einem Umfange erfolgte, wie er wohl niemals vorher in der Geschichte verzeichnet werden konnte, denn die »Hoards« der Banken thürmten sich seit dem Beginne des wirthschaftlichen Niederganges um mindestens 1100 bis 1200 Mill. Rmk. Gold und Silber auf.«

ved en (absolut eller relativ) Formindskelse af Pengemængden, men faktisk have de saa langt fra Tilbøjelighed til at gøre dette, at tvært imod en (relativ) Formindskelse af Pengemængden, d. v. s. dalende Priser, have en naturlig Tendens til at indskrænke Brugen af Kredit. Opadgaaende Konjunkturer \circ : stigende Priser, der stille en let og hurtig Fortjeneste i Udsigt ved Opkøb og Gensalg af forskellige Varesorter, gøre det let for Spekulanter at iværksætte saadanne Opkøb ved Hjælp af Kredit; nedadgaaende Konjunkturer \circ : dalende Priser, der medføre Tab ved Realisation af de ophobede Varelagre, fremkalde Mistillid og Indskrænkninger af den tilstaaede Kredit. Kreditmidlernes Evne til at erstatte Brugen af Penge bestaar derfor væsentlig deri, at de muliggøre Fortsættelsen af en begyndende Prisstigning, for hvilken ellers selve Pengemængden vilde sætte snævrere Grænser; til at standse og modvirke en begyndende Prisnedgang have de ikke Evne, saaledes som det tidnok har vist sig i Krisetider. En sund Kredit bygger paa de egentlige Penge som sin naturlige Basis; naar denne Basis indskrænkes, kan Krediten ikke uden Fare for at vælte overende udvides. Faktisk viser det sig da ogsaa, at Brugen af Kreditmidler voxer, naar Pengemængden forøges, og aftager, naar den indskrænkes*). At Kreditmidlerne udgøre et

*) Man jævnføre saaledes t. Ex. Bevægelsen i Clearing-Houses' Virksomhed og i de vigtigste Bankers (Bk. of England, Bqu. de France, de tyske Seddelbankers og den østrig-ungarske Bk.s) Vexelporfeuille med det notoriske Faktum, at den udækkede Seddelmængde i Nordvest-Europa (\circ : Storbritanniens, Frankrigs, Belgiens, Hollands, Tydsklands og Skandinaviens udækkede Banksedler samt Statsedler) fra 1874—78 var nedadgaaende, fra 1879—81 blev forøget med 835 Mill. Rmk., fra 1881—84 var omtrent stillestaaende, medens der i disse Aar gik over 500 Mill. frcs. i

mange Gange større Beløb end de egentlige Penge, har derfor kun lidet at sige, naar det dog er disse sidste,

Guld til Italien, og derefter har været nedadgaende. Omsetningen ved Londons, Manchesters, Paris' og Wiens Clearing-Houses var (ifølge Dr. H. Rauchberg: Die Entwicklung des Clearing-Verkehres, i Bulletin de l'Institut International de Statistique, Tome I, Roma, 1886) følgende (i Mill. frcs.):

	Clearing-Houses i				Tils. (Mill. frcs.)	England, Frankrigs, Tysklands og Østrigs	
	London	Manchester	Paris	Wien		Vexel- portefeuille Mill. Rank.	Nordvest-Europas udrækkede Sedler Mill. Rank.
1874:	151,662	1,919	1,005	625	155,201	2185	2250
1875:	136,377	2,045	1,106	568	140,096	2045	1815
1876:	122,903	2,049	1,284	561	126,797	1761	1358
1877:	127,784	2,166	1,099	659	131,708	1737	1554
1878:	123,208	2,161	1,314	664	127,347	1790	1224
1879:	132,814	2,124	1,611	617	137,166	2041	1248
1880:	149,057	2,572	2,042	596	154,267	2226	1625
1881:	160,978	2,737	2,272	597	166,584	2613	2059
1882:	156,097	2,897	2,079	552	161,625	2384	1738
1883:	147,245	2,989	2,109	644	152,987	2380	2074
1884:	143,661	2,989	2,071	653	149,374	—	1982
1885:	137,776	2,609	—	—	ca. 143,000	—	1611

som bestemme begges Bevægelse. Og Grunden hertil er ganske simpelt den, at Kreditmidlernes Omsætningsfære er den store Handel, medens Detailhandelen o: Varernes Overgang til Forbrugerne, væsentlig iværksættes ved Hjælp af Penge, — og det er i sidste Instants Forbrugernes Penge-Efterspørgsel efter Varer, ikke Grossisters Kredit-Efterspørgsel efter Varer til Omsætningsbrug, der bestemmer Varernes definitive Pris.

Kun i én Henseende har derfor Henvisningen til det store Beløb af Kreditmidler og deres Evne til at erstatte Brugen af Penge virkelig Betydning, nemlig for saa vidt det kan paavises, at det enten i større Omfang end før er bleven Skik for »Forbrugerne« at betale deres Forbrugsartikler med Kreditmidler, eller at den tiltagende Brug af Kreditmidler i den egentlige Handelsomsætning (t. Ex. den oftere paaberaabte Indførelse af checks i Tyskland) frigør et Beløb af de Penge, som tidligere have været beslaglagte af denne, og stille dem til Disposition for Detailhandelen. At denne virkelig ad denne Vej kan have faaet en Forøgelse af sine

Jvf. ogsaa Fortsættelsen af det ovenfor anførte Citat efter Neumann-Spallart, hvor det efter Fremhævelsen af, at Papirspengenes Mængde fra 1869—73 forøgedes med 1679 Mill. Rmk. og i 1874—79 formindskedes (inclus. Amerika) med 2350 Mill. Rmk., siges, at Vexelkreditten i den førstnævnte Periode blev udvidet med næsten 2 Milliarder, men fra 1874 atter blev stadig indskrænket med i Alt ca. 1200 Mill. Rmk., hvorefter det tilføjes: »De fleste af disse Symptomer slaa nu siden 1879 over i den modsatte Retning: de største Bankers Papirspenge-Cirkulation tager atter til, Metalbeholdningerne begynde at formindskes og Vexelportefeuillerne svulme atter op.« For saavidt man skulde ville sige, at Seddelmængden netop indskrænkedes, fordi der ikke var Brug for flere Omsætningsmidler, og omvendt forøgedes, da Omsætningen voxede, maa det erindres, at Varepriserne sank 1875—78, steg 1879—81 og derefter atter have været synkende.

Omsætningsmidler, benægtes heller ikke, men det tør paa-
 staas, at denne Forøgelse ikke har været tilstrækkelig
 til ikke blot at raade Bod paa den Afgang, som ved
 Guldets Udvandring til Amerika og Italien og ved
 Bankernes Indskrækning af deres udækkede Seddel-
 mængde har fundet Sted, men til endog til Trods herfor
 at forøge Detailhandelens Omsætningsmidler i samme
 Forhold som Udbudet af Varer. Thi det notoriske
 Faktum bliver i hvert Fald staaende, at selv
 med Hjælp af alle til Raadighed staaende
 Kreditmidler og med Benyttelse af disses
 Evne til at erstatte Brugen af Penge, er der
 indtraadt en saadan Forandring i Forholdet
 imellem Omsætningsmidler og Varer, at
 disse ikke have kunnet holde deres tidligere
 Pris, men at de fleste og vigtigste Varesorter, de, der
 spille Hovedrollen i den store Verdenshandel, kun have
 kunnet omsættes til jævnt og stadig dalende Priser.

Dette Faktum lader sig jo ikke bestride, men der-
 imod bestrider man det her forudsatte Aarsagsforhold,
 idet man siger: Priserne ere ganske vist faldne — men
 ikke fordi der ikke har været Penge nok til, at
 Priserne kunde være højere; tvært imod er det netop
 den Omstændighed, at Priserne ere faldne, der har
 gjort det muligt at nøjes med en mindre Pengemængde
 til Vareomsætningerne. Denne Forklaring, — der imidler-
 tid, som det strax skal nærmere berøres, selv trænger
 til en Forklaring af, hvorfor da Priserne ere dalede
 — støtter sig særlig til den Indvending, at Prisfaldet
 er saa højst uligeligt for de enkelte Varesorter; var det
 Pengenes begrændsede Mængde — Guld mangelen —,
 der var Aarsag til Prisfaldet, saa, siger man, maatte
 jo Prisfaldet være ens for alle Varer. Denne Ind-

vending, der er et Udslag af den ellers nu almindelig opgivne »Kvantitetstheori«, og hvis Urigtighed jeg alt tidligere her i Tidsskriftet (S. 171—74) har havt Lejlighed til at paavise, beror paa en Forvexling af to forskellige Tilfælde, to forskellige Tilstande, af hvilke den ene tilmed kun kan tænkes at indtræde. Tænke vi os nemlig en pludselig og betydelig Forandring af Pengemængden, der umiddelbart ytrer sine Virkninger paa Varemarkedet, saa vil Virkningen ganske rigtig blive den, at alle Varepriser maa paavirkes ligeligt deraf. Forholdet maatte blive som ved Overgangen fra Rigsmønt til Kronemønt d. 1. Jan. 1875 — alle Priser bleve det Dobbelte i Kronemønt af, hvad de havde været i Rigsmønt. Men en til denne rent nominelle Forandring af Penge-Enhed svarende Forandring af Pengemængde forekommer ikke let i det virkelige Liv. Hvor der derfor, saaledes som her, er Tale om en igennem en Aarrække jævnt og stadigt fortsat Formindskelse af Pengemængden, der vil Virkningen blive en ganske anden. Selv om de forskellige Varers Produktionsforhold tænktes helt uforandrede, vilde Virkningen af en saadan jævnt fremskridende, og i Begyndelsen altsaa kun lidet betydelig, Formindskelse af Pengemængden, som det vil fremgaa af den Undersøgelse, der er stillet i Spidsen for denne Afhandling, først kun blive den, at en Indskrænkning af Efterspørgselen efter nogle Varer, de lettest undværlige, fandt Sted, medens man derimod saa længe som muligt søger at tilfredsstille visse andre Fornødenheder i det tilvante Omfang og altsaa ikke indskrænker sit Forbrug deraf og sin Efterspørgsel derefter. Virkningen bliver da altsaa den, at nogle Varer synke stærkt i Pris, andre mindre stærkt, atter andre slet ikke. Men naar Bevægelsen

derhos vedvarer i længere Tid, kan man selvfølgelig ikke se bort fra den selvstændige Bevægelse og Udvikling, som de enkelte Vareproduktioner udvise ved Siden af den stedfindende Bevægelse i Pengemængden. Det ene Aars Høst er ikke som det andets, og Høsten af Korn og Vin, af Kaffe og Bomuld falder ikke ens ud. Det vilde derfor allerede af denne Grund være højst mærkeligt, om Gennemsnitspriserne for to paa hinanden følgende Aar, i hvilke en Formindskelse af Pengemængden har fundet Sted, skulde udvise den samme procentvise Forandring. Men fortsættes Bevægelsen nu gennem flere Aar, ville endvidere selve Produktionsforholdene ikke forblive uforandrede. I nogle Produktioner finder der Forbedringer Sted, der formindske Omkostningerne, i andre ikke; Forbedringen af Kommunikationsmidler har større Betydning for nogle Varesorter end for andre, af nogle Varer kan Produktionen og Udbudet hurtigere udvides eller indskrænkes end af andre osv. osv. Paastanden om »Guld-mangel« d. v. s., et forandret Forhold imellem Pengemængden og Vareudbudet i dets Helhed, anerkender jo fuldt ud disse Forandringer i det Enkelte indenfor dettes Omraade. Det er jo da ogsaa, som tidligere fremhævet, notorisk, at der i de Perioder, da der efter Alles Formening har fundet en almindelig Prisstigning Sted paa Grund af en Forøgelse af Pengemængden — 1850—56 paa Grund af Guldopdagelserne, 1871—74 paa Grund af Milliardbevægelsen og Fremkomsten af over 2 Milliarder udækkede Sedler i Frankrig —, har Prisstigningen været højst uligelig for de enkelte Varer, ja, der har endog været Varer, som sank i Pris. Desuagtet indrømmer man, at der fandt en almindelig Prisstigning Sted, ligesom vi nu paastaa, at der er et

almindeligt Prisfald, uagtet nogle Varer ikke ere faldne synderligt i Pris, andre endog stegne.

Men medens vi saaledes ikke kunne tillægge de fremkomne Indvendinger mod vor Opfattelse af den nærværende økonomiske Situation og dens Aarsager nogensomhelst Betydning, maa vi derimod bestemt gøre gældende, at det ikke er lykkedes Modstanderne af denne Opfattelse at paavise nogen anden Aarsag, som har kunnet fremkalde Prisfaldet. Man har ganske vist paa-peget og fremhævet endel forskellige Momenter til Forklaring af dette, som i og for sig have deres Rigtighed og have bidraget til at skærpe den ved Guldmangelen fremkaldte Tilstand og gøre den mere følelig; men intet af dem — saa lidt som alle i Forening — vilde være i Stand til at fremkalde et saadant igennem en Aarrække fremadskridende, stadigt vedvarende, Prisfald, som det, hvortil vi for Tiden ere Vidner. Jeg skal her kortelig berøre nogle af dem.

Én Betragtning, som jeg i og for sig kun kan tage til Indtægt for min Opfattelse, er den, at hele den nærværende Tilstand og de senere Aars Udvikling kun er Reaktion mod den forcerede og opskruede Prisstigning i Begyndelsen af 70'ne. Da det nemlig tør betragtes som notorisk, at denne Prisstigning, som nys nævnt, væsentlig var fremkaldt ved den uhyre Forøgelse af Pengemængden i Europa, som skyldtes Forøgelsen af den udækkede Seddelmængde i Frankrig med over 2 Milliarder francs og den derved bevirkede Udstrømning af Guld over det øvrige Europa, særlig Tyskland, hvis Pengemængde forøgedes med ca. 30 pCt., saa indeholder Paastanden om en Reaktion herimod Anerkendelsen af, at det er den efter 1874 stedfindende Tilbagegang i Pengemængden, som er Hovedaarsag til

Prisfaldet. Men naar man ved at betone Ordet »Reaktion« synes at ville betegne, at det var Priserne i 1871—74, der vare abnorme, medens de nuværende Priser netop maa betegnes som mere normale, idet man henviser til, at de omtrent stemme med Priserne i 1861—70, saa maa det hertil bemærkes, at det for os aldeles ikke kommer an paa, om det ene Prisniveau er mere »normalt« end det andet, og at Henvisningen til 1861—70 forekommer os temmelig misvisende. Thi at der engang har været et Prisniveau, der omtrent stemmer med det nuværende, er temmelig ligegyldigt; gik man tilstrækkelig langt tilbage, t. Ex. til Tiaaret 1821—30, vilde man endog uden Vanskelighed kunne paa-pege, at Producenterne nu kunne glæde sig ved betydeligt højere Priser paa de fleste Omraader. Det, som for os har Betydning, er aldeles ikke de absolute Tal; lave Priser kunne i og for sig være lige saa gode som høje Priser; men hvad det kommer an paa, det er Bevægelsen fra et Prisniveau til et andet. Selve Vareomsætningen foregaar lige saa godt ved lave som ved høje Priser, og den, som sælger billigt, kan til Gengæld ogsaa købe billigt. Men for den, som har købt eller forpagtet en Landejendom eller anlagt en Fabrik i dyrere Tider og nu maa betale det samme uforandrede Beløb af Renter eller Forpagtningsafgift, maaske ogsaa samme Arbejds løn, uagtet hans Frembringelser sælges til en langt lavere Pris end forudsat, — for ham er Prisfaldet en Ulykke, og det er kun ringe Trøst for ham, at der har været Tider, da Priserne vare lige saa lave som nu. Og selv den, der har købt eller bygget i hine billigere Tider, vil føle Prisfaldet som en økonomisk Modgang, dels fordi han dog som

oftest i de »gode« o: dyrere Aar har foretaget Udvidelser og Forbedringer, dels fordi hans hele Levesæt har uddannet sig under Forudsætningen om en Indtægt, som han nu ikke kan naa, uden at hans Udgift, som foran paa vist, formindskes i samme Forhold som Prisfaldet. Thi det maa erindres, at det foran brugte Begreb »Forbrugerne« jo ogsaa omfatter alle Producenter i Forhold til alle andre Frembringelser end deres egne.

Den Hovedaarsag til Prisfaldet, som Fornægterne af »Guld mangelen« i Almindelighed angive, er den store Udvidelse af Produktionen, som har fundet Sted i de senere Aar, og de tildels som Følge af de forbedrede Kommunikationsmidler fremkomne store Varelagre. For saa vidt denne Produktionens Forøgelse betegnessom »Overproduktion«, skal jeg ganske henholde mig til mine tidligere Paavisninger af det Uheldige i dette Udtryk og Umuligheden af en »almindelig Overproduktion«, og iøvrigt henwise til Leroy-Beaulieus fortræffelige Udvikling heraf i *Revue des deux Mondes* for 15de Maj d. A.*), hvor det træffende bemærkes, at der egentlig kun er en eneste Ting, hvoraf en Overproduktion i stræng Forstand, d. v. s. en Produktion, der overstiger den menneskelige Forbrugsevne, er mulig, nemlig — Ligkister**). At der derimod af enkelte Genstande har fundet en relativ Overproduktion Sted, der gaar ud over den almindelige Forøgelse af Produk-

*) *La baisse des prix et la crise commerciale dans le Monde*, Afsnit II, S. 403—09.

***) Der er her kun Tale om egentlige personlige Forbrugs-genstande; af Genstande, der bruges som Biting i en Produktion, kan der naturligvis tænkes frembragt mere, end der kan anvendes i de bestaaende Produktionsvirksomheder.

tionen paa andre Omraader, er noget Andet. At der overhovedet selv ved en nogenlunde ligelig Udvidelse af de forskellige Produktionsgrene — ligelig i Forhold til Efterspørgselen — vil kunne hengaa nogen Tid, før Befolkningen vænner sig til det større Vareudbud og det derved muliggjorte større Forbrug, og at der derfor kan fremkomme en kort Overgangstid, inden Producenterne vænne sig til at blive Købere i samme Omfang som Sælgere, skal ogsaa gerne indrømmes, om det end maa tilføjes, at en saaledes i 10—12 Aar fortsat Forstyrrelse af Balancen imellem Køb og Salg, imellem Udbud og Efterspørgsel, kun er tænkelig under én Forudsætning, nemlig den, at det Redskab, der skal iværksætte Formidlingen, selve Omsætningsmiddelet, ikke strækker til over for den forandrede Opgave. Men naar man simpelt hen peger paa den forøgede Produktion og de større Varelagre som Aarsag til Prisfaldet, — naar saaledes Leroy-Beaulieu tiltræder og billiger følgende Udtalelse af en Handlende: »Det er utvivlsomt, at det er Uldproduktionens Størrelse, som er den store Regulator for (Uld-) Priserne, og at Ulden lige saa lidt som Korn og Kaffe o. a. har kunnet modstaa den stærke, regelmæssige Forøgelse af Produktionen, som har reduceret deres Salgs-værdi«, — og naar han til Støtte herfor paaviser, at Produktionens Forøgelse har været størst for de Varer, der ere faldne mest i Pris, — saa maa det hertil siges, at Varernes forskellige Prisfald selvfølgelig hænger sammen med de paagjældende Produktioners ulige Forøgelse (hvorved rigtignok maa tilføjes: i Forhold til Efterspørgselen), men at der ikke paa nogen Maade kan

være Tale om, at alle de ledende Vareklasser skulde kunne synke i Pris, blot fordi der produceres mere af dem, men at der hertil nødvendigt udkræves, at Pengemængden forbliver uforandret, eller i alt Fald ikke forøges i samme Forhold som Vareudbudet. Der er dog vel ingen, som vil benægte, at der ogsaa i Aarene 1850—56 og 1871—74 fandt en meget betydelig Forøgelse af Produktionen Sted — men Priserne sank desuagtet ikke, tvært imod, de steg — fordi der fandt en endnu større Forøgelse Sted af Pengemængden end af Vareudbudet. Og der kan ingen Tvivl være om, at det samme til Trods for den saa stærkt udraabte Forøgelse af Produktionen paa alle Omraader ogsaa nu vilde være bleven Tilfældet, dersom Pengemængden var bleven forøget i et lignende Forhold som i de nævnte to tidligere Tidsrum. Det er netop dette, at Pengemængden over for den stærke Forøgelse af Vareudbudet ikke har været tilstrækkelig til at opretholde den tidligere Tids Priser, som vi kalde »Guldangel«, og det er da ogsaa ret karakteristisk, at Leroy-Beaulieu, der lige saa bestemt afviser Tanken om »Guldangel« som Forestillingen om Overproduktion, dog uvilkaarligt havner i ganske den samme Konklusion som jeg — at det ikke er Konsumenter, der savnes, men Købere o: Konsumenter, der baade kunne og ville betale de hidtidige Priser*).

*) Jfr. l. c. S. 408: »l'embarras, le défaut d'écoulement . . . viennent non pas de ce que l'on a trop produit, mais de ce que l'on a produit trop chèrement, de façon que la population, tout en ayant le désir d'acheter, n'en a pas les moyens . . .« og S. 414: »la formule si usitée »d'excès de production« veut simplement dire, que l'on produit trop chèrement pour les moyens d'achat des consommateurs . . .« (Udhævelserne ere foretagne af mig).

Noget større Betydning synes ved første Øjekast den Betragtning at have, at de dalende Priser ere et Udtryk for aftagende Produktionsomkostninger. »Den hele Verden er bleven langt mere gennemforsket (exploré) end for tyve Aar siden, saa at alle naturlige Rigdomme, de bedste Jorder, de rigeste mineralske Lejer ere bedre kendte; Kapitalerne, som ere blevne rigeligere ved større Opsparen og ved den tiltagende Velstand i alle Befolkningens Lag, ere nu til Dags mere bevægelige, dristigere, mere oplagte til at forflytte sig og hurtigere transportable end for fem og tyve Aar siden, saa at den simple Bebudelse af, at der er opdaget en ny Naturrigdom paa et hvilket som helst Sted af Verden næsten umiddelbart fremkalder Forsøg paa at gjøre den frugtbringende. Fra dette Synspunkt har Aktieselskabernes Opkomst haft en Betydning, som man knapt nok er begyndt at gøre sig Regnskab for . . . Industriens Fremskridt, som aabenbarer sig paa hundrede Maader, ved Opfindelser, Opdagelser eller blot ved simple Forbedringer i Produktionsmaader, disse lette Modifikationer, som Arbejderne kalde smaa Kunstgreb (tours de main), have bidraget og bidrage fremdeles hver Dag til denne Produktionens uophørlige Udvikling og Prisernes Dalen. Endelig er den sidste og ikke mindst virksomme Faktor Transportvejenes, særlig Søvejens, Fuldkommengørelse i de sidste 15 Aar* *).

Medens alle Enkeltheder i denne Skildring ere fuldt ud rigtige — og deres Rigtighed er for mit Vedkommende fra første Færd fuldt anerkendt —, saa er den Slutning, der drages deraf, og som ved første Øje-

*) Leroy-Beaulieu l. c. S. 399-400.

kast synes saa klar og rigtig, nemlig at Varerne ere blevne billigere, fordi deres Produktion er bleven lettere og de dermed forbundne Omkostninger mindre, fuldstændig intetsigende. En Vare falder for det første ikke ubetinget i Pris, fordi der gøres en Opfindelse, som formindsker dens Produktionsomkostninger, eller fordi man opdager en frugtbarere Jord eller en rigeligere Mine; den første Virkning heraf vil hyppigt kun være den, at vedkommende Opfinder eller Opdager høster større Fordel end de andre Producenter, og dette vil vedblive, saa længe disses Produktion ikke kan undværes, men er nødvendig til Menneskets behørlige Forsyning. Først naar Opfindelsen eller Opdagelsen forøger Udbudet af den paagældende Vare saa stærkt, at man kan undvære Producenter, der arbejde med større Omkostninger, falder dens Værdi — og denne hele Betragtning løber saaledes i Virkeligheden ud paa ét med den foregaaende, at Varerne ere dalede i Pris, fordi der produceres saa meget mere af dem, og den maa altsaa falde tillige med hin. Men dernæst maa det yderligere erindres, at det, som Produktionsomkostningerne bestemme, ikke er Varernes Pris, men derimod deres indbyrdes Værdiforhold. At sige, at Varernes Pris synker, fordi deres Produktionsomkostninger ere blevne formindskede, vil saaledes kun sige, at deres Værdi i Forhold til Guldets synker, fordi dettes Produktionsforhold ikke er undergaaet den samme Udvikling som de fleste andre Varers — og fører saaledes i Virkeligheden netop til den af os forfægtede Forklaring, at det er Forholdet imellem Vareudbudet og Guld- (Penge-) Udbudet, som er bleven forandret. Og enhver vil da ogsaa kunne be-

vidne, at netop de forannævnte Perioder, i hvilke der fandt en almindelig Prisstigning Sted, i høj Grad karakteriseres ved Fremskridt paa Produktionens og Kommunikationsmidlernes Omraade, og at særlig Dampkraftens Anvendelse og Benyttelsen af Jernbaner og Dampskibe gjorde mægtige Fremskridt i hine Aar. Men i ingen Industri kunde der peges paa saa store Fremskridt som i Guldproduktionen efter Opdagelsen af de rige Guldlejer i Kalifornien og Australien, hvor enhver med de simpleste Redskaber kunde producere Guld blot ved at »vaske« det ud af Jorden — og derfor faldt Guldets Værdi mere end Varernes, og disses Pris steg.

Endelig peger man paa endnu et Moment, der skulde kunne forklare den nærværende økonomiske Misère: Mangelen paa Spekulation i de senere Aar. »Spekulationen har tabt Modet, den arbejder ikke mere«, siger Leroy-Beaulieu*). »Spekulationen er lige saa nødvendig for Handelen som Akilles for Hellenernes Hær; det er den, som giver Bevægelse, som opretholder Priserne, som giver Hjærtet Haab; uden den sygner alt hen. Der vil ikke komme nogen alvorlig Genoptagelse af Forretningerne, før end den saa taabelig forbandede Spekulation vil gaa frem af sit Telt ligesom den vrede Akilles og komme igen, styrket og tillidsfuld, for at tage Del i Kampen«. Der er heri utvivlsomt en fuldstændig Miskendelse af den Rolle, som Spekulationen spiller i det økonomiske Samfund. Thi det skal ganske vist erkendes, at den almindelige Modløshed og den dermed følgende Tilbøjelighed til at deponere Kapital-

*) l. c. S. 403.

erne i Banker og Sparekasser i Steden for at tage fat paa nye Foretagender eller i øvrigt paa en eller anden Maade selv anvende dem produktivt bidrager til at lægge en Dæmper paa Forretningslivet og gøre Stillingen endnu vanskeligere for de Virksomheder, der ikke arbejde for det umiddelbare personlige Forbrug, men derimod for andre Produktioner, saaledes t. Ex. Maskinfabrikationen; men det er i hvert Tilfælde klart, at de, der mene, at Grunden til den nuværende Misère er den almindelige Forøgelse af Produktionen, ikke kunne vente sig nogen Bedring af denne Art Spekulation, der jo vilde bidrage til yderligere at forøge Produktionen. Der er imidlertid vistnok ogsaa ved »Spekulationen« nærmest tænkt paa Handels-Spekulationer, der ved Opkøb hæve Priserne i Vejret. Men i saa Fald maa man da vel spørge, hvorfor denne Spekulation er bleven modløs og har indstillet sin Virksomhed? Ganske simpelt, fordi Forholdenes Magt har været den for stærk og alle dens Forsøg paa at løfte Priserne kun have ført til Skuffelser og Tab. Enhver vil da ogsaa kunne sige sig selv, at dersom der ikke behøvedes andet for at faa Fabrikanter og Handlende ud af den nærværende trykkede og pinlige Tilstand, end at man foretog »Spekulationer« og derved bragte de lave Priser, der ere deres Fortvivlelse, til at stige, saa maatte samtlige Forretningsmænd være nogle store Taaber, naar de ikke benyttede et saa simpelt Middel. Men Sagen er den, at det ikke er Spekulationen, der skaber »opadgaaende Konjunkturer«, men omvendt opadgaaende Konjunkturer, d. v. s. en begyndende Prisstigning, som kalder Spekulationen til Live. Vi underkende aldeles ikke den Betydning, som »Spekulationen« eller den almindelige »Mening« har

paa den økonomiske Situation, i hvilken det psykologiske Moment overhovedet spiller en større Rolle, end der ofte tillægges det fra Nationaløkonomernes Side, og vi erkende derfor ikke blot, at Spekulationen kan forstærke en begyndende opadgaaende Bevægelse, men endog at den, naar overhovedet Betingelserne for en saadan ere til Stede, kan gøre den effektiv ved at bringe ud over et »dødt Punkt« i Forretningslivet; men den kan ikke skabe disse Betingelser, hvor de ikke ere til Stede. Thi til syvende og sidst er det ikke et blot og bart subjektivt, men et objektivt Moment, der bestemmer Prisforholdene i deres Helhed. Og Betingelsen for en opadgaaende Prisbevægelse — ikke for en enkelt Vare, men for den hele Række af ledende Artikler — er først og fremmest den, at Forbrugerne sættes i Stand til at betale de højere Priser. Men Spekulation og Kreditmidler sætte dem ikke i Stand hertil — dertil udfordres en Forøgelse af selve Pengemængden, om ikke af Guldmønt og Barrer, saa af udækkede Banksedler*) og — for en

*) Over for min Paavisning af, at den betydelige Indskrænkning i de udækkede Sedlers Mængde i 1884—86 som i 1875—78 har en meget væsentlig Andel i den nærværende trykkede Tilstand, og at en Forøgelse af denne Seddelmængde derfor vil være det hensigtsmæssigste og lettest anvendelige Middel til atter at bringe bedre Tilstande til Veje, er der af en Kritiker fremsat den Indvending, at det slet ikke staar i Bankernes Magt vilkaarlig at forøge deres Seddelmængde. Denne Indvending viser et vist doktrinært Kendskab til abstrakte økonomiske Theorier, parret med Mangel paa Kendskab til de virkelig faktiske Forhold, saaledes som disse vise sig i Bankernes Historie. Indvendingen har nemlig nærmest kun Gyldighed, hvor en Flerhed af frie Banker staa over for hinanden og gensidig neutralisere hinandens Bestræbelser for at udvide deres Seddeleirkulation; men selv under saadanne Forhold viser de engelske Provinsbankers Historie før 1844, at de meget vel kunne øve en ikke ringe Indflydelse paa Seddel-

Del — af større Sølvmonter som Skillemønt, der ved en mere udstrakt Anvendelse frigør en Del af Guldet

cirkulationen, og det var jo for en stor Del netop Hensynet til deres utilbørlige Forøgelse af denne, der fremkaldte Peels Akt af 1844. Men særlig gælder denne Indvending ikke over for en enkelt monopoliseret Seddelbank, naar denne er saa frit stillet og spiller en saadan Rolle som Banque de France. Det kan maaske være rigtigt her udtrykkeligt at bemærke, — hvad der rigtignok burde være overflødigt at sige —, at jeg i alt, hvad jeg har skrevet om den nærværende økonomiske Tilstand, selvfølgelig aldeles ikke har haft vor Nationalbank og dens Ledelse for Øje. Nationalbanken er jo ved sine Funderingsbestemmelser bunden til en vis Mængde af udækkede Sedler (30 Mill. Kr.), hvilket Beløb altsaa ikke vilkaarligt kan forøges. Hvad der kunde blive Spørgsmaal om, var i hvert Fald kun, om der ikke var Grund til, saaledes som det er sket i 1847, 1854 og 1877, at rykke Grænsen op og forøge Beløbet af udækkede Sedler. Uden at komme nærmere ind herpaa skal jeg imidlertid strax bemærke, at det for hele den nærværende Situation selvfølgelig ikke vilde have den ringeste Betydning, om vor udækkede Seddelmængde forøgedes med et Par Mill. Kroner. Langt mere Betydning vilde dette Spørgsmaal have over for Bank of England, hvis udækkede Seddelbeløb endnu stadig er det samme, som normeredes i 1844, og over for Deutsche Reichsbank, der kun kan overskride det i 1875 normerede Beløb under en Betingelse, som faktisk ikke har været til Stede i de sidste 3-4 Aar, nemlig en Diskonto, der overstiger 5 %. Men slige Begrænsninger gælder ikke over for Banque de France, og Erfaringen viser da ogsaa tilstrækkeligt, at den uden mindste Vanskelighed kan forøge sin Seddelmængde meget betydeligt. Jeg sigter ikke herved til Aarene 1871—73, hvor jo ganske særlige Forhold gjorde sig gældende; men i 1879 imødekom Banque de France den da efter en lang Depression begyndende Spekulation ved i Løbet af ca. to Aar at forøge sin Seddelmængde med over 600 Mill. frcs. samtidig med, at den lod ca. 300 Mill. frcs. strømme ud af sin Metalbeholdning og skabte derved Betingelserne for den Prisstigning, som fandt Sted i 1879—81. Jeg nærer ikke den mindste Tvivl om, at Banque de France, der efter den Tid har søgt at »styrke sin Position» ved at forøge sin Metalbeholdning med 3-400 Mill. frcs., nu, hvad Øjeblik det skulde være, uden Vanskelighed kunde gentage, hvad den gjorde i 1879—81, især naar det erindres, at en

fra Omsætninger, som meget vel kunne besørgeres ved saadanne Mønter. Saa længe dette ikke sker, kan ganske vist en af Bank-Kredit og Kreditmidler fremhjulpen Spekulation fremkalde en midlertidig Prisstigning i den store Handelsomsætning; men den vil kun kunne faa

Forøgelse af den udækkede Seddelmængde kan foregaa ikke blot ved en Forøgelse af den absolute Seddelmængde, men ogsaa ved at lade Guldet gaa ud af Bankens Beholdning uden at formindske Seddelmængden, og det vilde ganske sikkert ikke frembyde den ringeste Vanskelighed for Banque de France at lade nogle hundrede Millioner frcs. gaa ud af sin Guldbeholdning uden at nogen Indskrænkning af Seddelmængden fandt Sted. Og for saa vidt man vil gøre gældende, at det i 1879 var Forholdene selv, der fremkaldte en Forøgelse af Seddelmængden, og ikke denne, der gav Stødet til det Opsving i Forretningslivet, der gjorde sig gældende, saa længe denne Udvidelse af Seddelcirkulationen gik for sig, maa hertil svares, at Forholdene netop i 1879 frembød den allerstørste Lighed med de nuværende Forhold, — hvorom jeg henviser til min i Jan. 1879 udarbejdede Afhandling: Aarsagerne til de daarlige Tider (Nat. Tidsskr. for 1879), — kun at Trykket paa Forretningslivet nu synes endnu mere intensivt, end det var den Gang. Man betragte blot følgende Bevægelse i Bankens udækkede Seddelmængde (i Mill. frcs. ved Aarets Slutning):

1879	1880	1881	1884	1885	Spt. 1886
373	689	961	947	675	181

Der er ingen Tvivl om, at dersom B. de Fr. i 1879 ligesom i 1884—86 havde »værnet om« sin Guldbeholdning og vægret sig ved at forøge sin Seddelmængde, saa vilde den begyndende opadgaaende Bevægelse og den hele »Spekulation« være bleven lige saa fuldstændig knust i Spiren som enhver Begyndelse til »Bedring« er bleven det i de sidste Aar. At det derfor ogsaa nu maaske vil falde noget mindre let end i 1879 at komme ud over det døde Punkt, fordi Mistilliden til Fremtiden og Mistvivlen om Muligheden af en Bedring nu har slaæet langt dybere Rødder, skal gærne erkendes; men »Spekulationen« har dog utvivlsomt endnu stedse saa megen Spændighed og Livskraft, at de fornødne objektive Betingelser for dens Virken blot behøve at komme til Stede, for at den skal udføre sin »Mission«.

en forbigaaende Karakter, fordi den vil strande paa Konsumenternes Uformuenhed til at betale disse Priser med de for Haanden værende virkelige Penge (incl. Sedler), og det vil gaa, som det er gaaet, hver Gang vi i de senere Aar have læst om en begyndende Bedring saa i en og saa i en anden Industri. Saadanne Beretninger ere jævnlig fremkomne og have vist, at Spekulationen dog ikke er saa fuldstændig død; men efter nogle Maaneders Forløb har det stadig vist sig, at de »lovende Udsigter« ikke blev til noget, og at Spekulationen ikke var i Stand til at drive dem op til de »opadgaaende Konjunkturer«, hvorefter der er en saa almindelig Længsel.

Det økonomiske Liv er, ligesom Livet overhovedet, saa mangesidigt og paavirket af saa mange forskelligartede Faktorer, der atter gensidig øve Indflydelse paa hverandre, at det selvfølgelig ikke er og aldrig har været min Mening at ville paastaa, at der kun er en eneste Faktor, som har fremkaldt og vedblivende behersker den nærværende økonomiske Situation. Jeg anerkender derfor fuldt ud, at de forskellige Momenter, som fra forskellige Sider ere fremhævede som Aarsager til denne, have bidraget til at øve Indflydelse paa den og til Dels til at forværre den og gøre det vanskeligere at tilvejebringe en Bedring. Jeg anerkender saaledes, at der ved en saa stærk Udvikling af Produktionen, som — særlig under Indflydelse af Kommunikationsmidlernes Forbedring — har fundet Sted i det sidste Tiaar, let kommer en Disharmoni til Stede, som det

tager Tid at bringe til at forsvinde; — jeg anerkender, at de uheldige politiske Forhold, hvorunder vi for Tiden leve — i Danmark »Visnepolitik«, i England en faktisk Stilstand i Lovgivningsvirksomheden paa Grund af det irske Spørgsmaal, i Frankrig Republikens finansielle Forsyndelser —, bidrage til at skærpe Trykket; — jeg anerkender, at den stærkere Gennemførelse af Beskyttelsespolitiken, hvortil Tysklands Toldreform af 1879 har givet Stødet, har forværret Tilstanden, — og jeg anerkender, at det næsten fuldstændige Ophør af Spekulationslysten, den Modløshed, der har grebet saa mange, og den dermed følgende Utilbøjelighed til at give sine Kapitaler en selvstændig produktiv Anbringelse, der vilde virke som en forøget Efterspørgsel over for nogle af de store Varelagre, yderligere bidrager til at brede Forretningsløsheden. Men jeg paastaar, at intet af disse Momenter i og for sig — ej heller de alle i deres Forening — har været i Stand til at tilvejebringe en igennem Aaringer fortsat, jævn og stadig, Prisnedgang for alle de vigtigste Artikler paa Verdensmarkedet og det heraf ifølge Forholdenes Natur flydende stærke Tryk paa Producenter og Handlende, — og at omvendt Fjernelsen af disse Momenter vel kan bringe nogen Lindring i Tilstanden, gøre Trykket mindre haardt, Tabene mindre følelige, men ikke vil formaa at bringe Prisniveauet til at stige igen, saa længe der ikke finder en Forøgelse af Pengemængden Sted i den ene eller anden Skikkelse. En Begrænsning af den almindelige Produktionsvirksomhed, en Indskrænkning af Virksomheden paa nogle af de større Industrigrenes Omraade, vil ganske vist kunne medføre højere Priser; men der kan ingen Tvivl være om, at selve disse højere Priser ville indeholde en saa

stærk Opfordring til atter at udvide Produktionen til det Omfang, som de for Haanden værende Midler gøre det muligt at give den, at den kunstige Begrænsning og med den de højere Priser igen falder bort. Derimod er det snarere tænkeligt, at en Indskrænkning i Vareproduktionen og i Udbudet af umiddelbare Forbrugs- genstande kunde fremkomme derved, at en Del af de produktive Kræfter og Kapitaler førtes i en anden Retning, til Arbejder af ikke direkt frembringende Natur, Bygge- foretagender, Jernbane- og Kanal-Anlæg o. desl. Ligeledes er det ikke usandsynligt, at Prisfaldets Udstrækning til flere Livsomraader, som det endnu ikke har naaet eller dog kun begyndt at berøre, vil gøre det muligt, at det fore- løbigt ikke faar videre Fremgang paa selve Varemarkedet, idet der ved en Indskrænkning af de faste Udgifts- poster til Husleje o. a. levnes mange en større Sum til Efterspørgsel af andre personlige Forbrugsartikler end hidtil. Men det maa herved dog ikke tabes af Sigte, at der med den saaledes fremkommende Fordel for nogle er forbundet Tab for andre; at hvad Lejeren vinder, det taber Husværten, og hvad Husbonderne vinde ved en Nedgang i Tyendelønnen, det taber Tyendet, hvad Arbejdsgiverne vinde ved en Nedsættelse af Arbejds- lønnen, det tabe Arbejderne, — og det bliver saaledes vanskeligt nok paa Forhaand at sige, hvilken Indflydelse der vil gøre sig mest føleligt gældende. Et virkeligt Opsving i Forretningerne vil næppe blive Resultatet af disse industrielle Omfordelinger af de pekuniære Tab, som ere en uundgaaelig Følge af en — absolut eller relativ — Formindskelse af Pengenes Mængde.
